

5. kongres hrvatskih povjesničara umjetnosti : knjižica sažetaka

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:254:438383>

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

KONGRES HRVATSKIH POVJESNIČARA UMJETNOSTI

Zagreb • 10. – 12. 11. 2022.

INSTITUT ZA POVLJEST UMJETNOSTI

Galerija
Klovičevi dvori

5. kongres hrvatskih povjesničara umjetnosti

10. – 12. studenoga 2022.

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

ORGANIZATORI

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

ZNANSTVENI ODBOR

akademkinja Željka Čorak, Hrvatska akademija znanosti
i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Dr. sc. Dragan Damjanović, Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Dr. sc. Katarina Horvat-Levaj, Institut za povijest umjetnosti,
Zagreb

Dr. sc. Snješka Knežević, samostalna istraživačica

Dr. sc. Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Davor Trupković, Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu
kulturne baštine

Dr. sc. Petra Vugrinec, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Ana Ćurić, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Ana Fistanić, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

Dr. sc. Ana Plosnić Škarić, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Dr. sc. Petar Prelog, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Dr. sc. Sanja Sekelj, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Kongres se održava pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske
Zorana Milanovića.

Kongres je organiziran uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike
Hrvatske.

Uvod

■ Središnja tema 5. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti povezana je s obnovama nakon potresa, ne samo recentnih – zagrebačkoga i petrinjskoga – nego i onih koji su kroz povijest mijenjali lica mnogih gradova i naselja. Nakon dvogodišnje odgode zbog pandemije i posljedica potresa, ovaj će kongres – u organizaciji Instituta za povijest umjetnosti i Galerije Klovićevi dvori – pokušati odgovoriti na mnoga pitanja koja su velika razaranja dovela u središte pozornosti naše discipline. Naime, razorni potresi koji su pogodili Zagreb i Banovinu tijekom 2020. postavili su pred povjesničare umjetnosti i arhitekte zahtjevne zadaće obnove vrijedne graditeljske i umjetničke baštine. Kad je riječ o gradovima i naseljima, ključno je pitanje u kojoj mjeri obnoviti staro, a u kojoj unijeti novo, kako bi urbane cjeline bile funkcionalnije i primjerenije suvremenom dobu i budućnosti. Kad je riječ o arhitekturi, izvorna obilježja često dovodi u pitanje konstrukcijska sanacija, odnosno privođenje građevina zaštiti od očekivanoga najjačeg stupnja mogućeg potresa. Obnova spomenika arhitekture ujedno je izazov ne samo za njihovu konzervaciju nego i restauraciju najkvalitetnije, a ne zatečene faze gradnje. Ukratko, obnova Zagreba i Banovine nakon potresa uz konzervatorska je pitanja otvorila ponovno preispitivanje teorijskih postavki zaštite graditeljske baštine. Odgovore na navedena pitanja ponudit će i istraživanja starijih primjera, i to ne samo sanacija urbanih cjelina i arhitekture nakon potresa nego i poslije drugih katastrofa.

Osim toga, 5. će kongres – kao i oni dosad održani – ponuditi mogućnost predstavljanja tematike širokog disciplinarnog spektra iz svih povijesnoumjetničkih razdoblja i svih područja umjetničkog stvaralaštva, od arhitekture i urbanizma do slikarstva, kiparstva i umjetničkog obrta. To podrazumijeva prezentiranje rezultata novih istraživanja, uključujući i arhivska istraživanja, novih spoznaja o oblikovnim usmjerenjima i inklinacijama te tumačenja opusa i pojedinačnih djela, ali i metodološke iskorake, teorijske pristupe te interdisciplinarne poglede; zatim teme iz povijesti struke i njezinih institucija, kao i aktualnu problematiku muzejskog rada i zaštite baštine. Na taj će način i ovaj kongres ponuditi širok i relevantan uvid u stanje povijesnoumjetničke struke, a što će – nadamo se – doprinijeti i mogućim korisnim projekcijama o našoj profesionalnoj budućnosti. ●

Raspored

VELIKA DVORANA, 2. KAT

- 09:30 – 10:00 Registracija
- 10:00 – 10:30 Uvodna obraćanja
- 10:30 – 11:30 × OBNOVE NAKON POTRESA
Moderator: **Ratko Vučetić**
Davor Trupković: Kako dalje nakon konstruktivne obnove kulturnih dobara stradalih u potresima
Nives Mornar, Jadranka Veselić Bruvo: Program cjelovite obnove povijesne urbane cjeline Grada Zagreba: ključ oporavka i otpornosti u planiranju razvoja
Katarina Horvat-Levaj: Institut za povijest umjetnosti i obnova Zagreba nakon potresa 2020.
- 11:30 – 12:00 Pauza za kavu
- 12:00 – 13:00 ×
Moderator: **Davor Trupković**
Marijana Sironić: Konzervatorsko iskustvo obnove Zagreba nakon potresa – između znanosti i stvarnosti
Tatjana Horvatić: Potresi u Hrvatskoj 22. ožujka i 29. prosinca 2020.: aktivnosti Ministarstva kulture i medija u procjeni i popisima šteta te hitnim mjerama na pokretnoj baštini
Zdravko Jurčec: Sava u memoriji jednog grada
- 13:10 – 14:10 ×
Moderatorica: **Irena Kraševac**
Maro Grbić: Dugogodišnje dubrovačke trešnje
Mirjana Repanić-Braun: Od potresa i od ljudskih ruku – problemi obnove i prezentacije barokne zidne dekoracije na zagrebačkom području
Lana Križaj: Izazovi obnove baštine: konstrukcijska obnova oslikanih građevina
- 14:10 – 15:10 Pauza za ručak
- 15:10 – 16:40 × PANEL
Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirkama: metodologija i rezultati – odabrani primjeri
Voditeljica: **Ljerka Dulibić**
Ivan Ferenčak, Ana Petković Basletić: Knjižne ilustracije iz zbirke Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Kabinetu grafike HAZU-a
Tanja Trška: Biskup Strossmayer i „dubrovački Michelangelo”
Lucija Burić: Donacija Ivana Ružića Strossmayerovoj galeriji HAZU-a – okolnosti nabave i darovanja umjetnina
Iva Pasini Tržec, Ljerka Dulibić: Donacija Gustava Koritića Mrazovečkog Strossmayerovoj galeriji HAZU-a
Petra Vugrinec: Provenijencija djela Vlaha Bukovca: od Strossmayerove galerije starih majstora HAZU-a do Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti
- 16:40 – 17:10 Pauza za kavu

- 17:10 – 18:10 × NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
Moderatorica: **Tanja Trška**
Ivana Tomas: Predromanička ploča s lokaliteta Tri crkve na Boninovu u Dubrovniku
Matko Matija Marušić: Kult i atribucija: srednjovjekovna raspela „božanskog” Michelangela
Danko Zelić: Dubrovački patriciji pred izazovom arhitekture: javne gradnje u 15. i 16. stoljeću
- 12:00 – 13:00 × NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
Moderator: **Daniel Premerl**
Ivo Glavaš: Obnova šibenskih fortifikacija iz fondova EU-a između rekonstrukcije, restauracije, nove namjene i UNESCO-a
Andrej Žmegač: Iskušenja jednog upisa na popis svjetske baštine – pet godina poslije
Aleksandra Uzelac, Sanja Tišma, Damir Demonja: Projekt SoPHIA (*Social Platform for Holistic Heritage Impact Assessment*): ciljevi, rezultati i učinci
- 13:10 – 14:10 ×
Moderatorica: **Ljerka Dulibić**
Zlatko Tot: Kritički regionalizam u opusu arhitekta Julija De Luce
Ines Ambruš, Julija Lozzi Barković: *Porto Baross* u Rijeci – problemi prenamjene u ACI-jevu marinu – istraživanja, studije, zaštita
Lidija Butković Mićin: Pohvala prosječnosti: kako (i zašto) istraživati masovnu stanogradnju socijalizma?
- 14:10 – 15:10 Pauza za ručak
- 15:10 – 16:40 ×
Moderatorica: **Ivana Mance Cipek**
Sanja Sekelj, Željka Tonković: Kontinuiteti i diskontinuiteti na vizualno-umjetničkoj sceni u Hrvatskoj tijekom 1990-ih i 2000-ih: uloga Sorosevih organizacija
Lana Lovrenčić: *Japan* 1994. Petra Dabca
Igor Loinjak: Metaslikovni pristup tumačenju analitičkog slikarstva
Višnja Slavica Gabout: Suvremena keramika i nove strategije
- 16:40 – 17:10 Pauza za kavu
- 17:10 – 18:10 ×
Moderator: **Petar Prelog**
Lana Majdančić: Suradnja Ivana Meštrovića i Viktora Kovačića
Tončika Cukrov, Katarina Srdarev Škorić: Piceljevi plakati za Muzejski prostor (Galeriju Klovićevi dvori)
Lovorka Magaš Bilandžić, Patricia Počanić: Prema sintezi – Ivo Penić i oblikovanje 1950-ih

VELIKA DVORANA, 2. KAT

10:00 – 11:00

× OBNOVE NAKON POTRESA

Moderatorica: **Tamara Bjažić Klarin****Borka Bobovec:** Stvaranje modela za učinkovito djelovanje – prikaz slučaja**Dalibor Bartulović, Josipa Ružić, Ana Torlak:** Uredska zgrada Nevena Šegvića u Vukovarskoj ulici u Zagrebu**Silva Kalčić:** Zagrebačka arhitektura 1930-ih nakon potresa, na primjeru Račićeve ulice

11:10 – 12:10

×

Moderatorica: **Mirjana Repanić-Braun****Goranka Horjan:** Obnova zgrade muzeja kao alat izgradnje otpornosti**Magdalena Getaldić, Petra Tončić Lipovšćak:** Obnova Gliptoteke HAZU-a nakon potresa – arhitektonski i muzeološki planovi**Željka Zdelar:** Kako je opstao Pondrekov mlin nakon tri jaka zagrebačka potresa

12:10 – 12:40

Pauza za kavu

12:40 – 13:40

×

Moderatorica: **Ana Plosnić Škarić****Ratko Vučetić:** Potres u Lisabonu – utemeljenje protupotresne izgradnje**Goran Vuković:** „Malo je od grada ostalo...”: stradanje i obnova Londona, Dubrovnika i Lisabona nakon velikih katastrofa**Ines Ivić:** Odredbe, propisi, odluke i poticaji: administrativno-pravni okvir obnove Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667.

13:40 – 14:40

Pauza za ručak

14:40 – 16:10

× PANEL

*Modeli i prakse globalne kulturne razmjene i Pokret nesvrstanih zemalja: istraživanja prostorno-vremenske kulturne dinamike*Voditeljica: **Ljiljana Kolečnik****Ljiljana Kolečnik:** Od Havane i Mexico Cityja, preko Alžira do Dakara: kulturna razmjena i Pokret nesvrstanih zemalja**Sanja Horvatinčić:** Jugoslavenski spomenici u kontekstu kulturne razmjene Pokreta nesvrstanih**Martina Bobinac:** Studija slučaja: naselje Retkovec kao primjer hitnog planiranja u drugoj polovici 20. stoljeća**Tamara Bjažić Klarin:** Izložbe arhitekture socijalističke Jugoslavije u inozemstvu – Istok, Zapad i Pokret nesvrstanih**Vlatka Lemić:** Arhivi i upravljanje istraživačkim podacima: primjer projekta *GLOBE_Exchange***Nikola Bojić:** Model digitalnog alata za prostorno-vremenske mrežne prikaze u povijesnoumjetničkim istraživanjima

16:10 – 16:40

Pauza za kavu

16:40 – 18:10

× PANEL

*Od realizma dvadesetih godina do sakralnog slikarstva: nekoliko aspekata povijesnoumjetničkog prinosa Ivanke Reberski*Voditelj: **Petar Prelog****Lada Bošnjak Velagić:** Izložbeni prinosi Ivanke Reberski**Irena Kraševac:** Doprinos Ivanke Reberski poznavanju i valorizaciji hrvatske sakralne umjetnosti 20. stoljeća**Ivana Mance Cipek:** Monografske obrade slikarica Ivanke Reberski**Petar Prelog:** Slikarstvo Kamila Ružičke: mogućnosti tumačenja**Irena Šimić:** Fundamenti povijesti umjetnosti

PREDAVAONICA, PRIZEMLJE

10:00 – 11:00

× NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA

Moderator: **Andrej Žmegač****Daniel Zec:** Devastacija, relokacija i reinterpretacija Spomenika palim vojnicima 78. Šokčevićeve pukovnije u Osijeku**Marin Duić, Marko Rukavina, Mladen Obad Šćitaroci:***Prostorni plan parka prirode Trakošćan iz 1974. – pristup očuvanju i unaprjeđenju naslijeđa***Gabrijela Matic:** Suvremena sakralna arhitektura Dalmacije

11:10 – 12:10

×

Moderatorica: **Sanja Horvatinčić****Danijela Markotić:** Biskup Đuro Kokša – doprinos hrvatskoj povijesti umjetnosti**Ivana Hanaček:** Od klasnog discipliniranja do graditelja socijalizma: reprezentacija djece u slikarstvu socijalno angažirane umjetnosti u Hrvatskoj**Branko Metzger-Šober:** Obnovljeno/zaboravljeno

12:10 – 12:40

Pauza za kavu

12:40 – 13:40

×

Moderatorica: **Lana Lovrenčić****Leopold Rupnik:** Analiza i interpretacija kurikuluma i udžbenika Likovne umjetnosti iz perspektive rodne ravnopravnosti**Marko Filip Pavković:** Rod upisan u prostor: bilješke o opresivnim silnicama rodne dihotomije upisanima u prostorne odnose javne i rezidencijalne arhitekture 18. stoljeća**Margareta Turkalj Podmanicki:** Što nama znači ukrajinska graditeljska baština? Bilješke sa stručnog putovanja zapadnom Ukrajinom 2021.

13:40 – 14:40

Pauza za ručak

12

PETAK, 11. studenoga 2022.

PREDAVAONICA, PRIZEMLJE

- 14:40 – 16:10 × NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
Moderatorica: **Petra Vugrinec**
Marina Lambaša: Predmeti obrtništva renesansnog Nürnberga s nalazišta Mijoka
Andreja Šimičić: Predmeti umjetničkog obrta kroz postave Muzeja Slavonije
Andrea Klobučar: Sumak-čilimi iz fundusa Muzeja za umjetnost i obrt
Jasmina Fučkan: Bjelokost u muzeju 21. stoljeća – interdisciplinarna disciplina
- 16:10 – 16:40 Pauza za kavu
- 16:40 – 18:10 ×
Moderator: **Matko Matija Marušić**
Daniela Matetić Poljak: Gotički portal u Ulici kralja Petra Krešimira IV. u Splitu
Maja Žvorc: Prilog poznavanju rada Ivana Komersteinera u kamenu: nadgrobna ploča Jurja Orehovačkoga iz zagrebačke katedrale
Duško Čikara: Tlocrti šibenske Nove crkve i dubrovačkog sv. Spasa – primjena koncepta modula temeljenog na geometriji *ad triangulum*

13

SUBOTA, 12. studenoga 2022.

VELIKA DVORANA, 2. KAT

- 09:30 – 10:30 × OBNOVE NAKON POTRESA
Moderator: **Franko Ćorić**
Dragan Damjanović: Potres 1880. i obnova središnje Hrvatske
Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak: Vitraji zagrebačke katedrale i osječke konkatedrale u svjetlu uloge slavenskog plemstva
Mario Pintarić: Potres u Rijeci 1750.: obnova i urbanistička modernizacija grada
- 10:40 – 12:00 ×
Moderator: **Danko Zelić**
Anđelko Hundić: Međunarodne povelje o zaštiti graditeljskog nasljeđa u obnovi povijesno-urbane cjeline Zagreba
Tomislav Petrinec: Petrinja – izazovi obnove povijesne urbane cjeline nakon potresa
Iva Vidović: Obnova Petrinje: graditeljsko nasljeđe iz druge polovice 18. stoljeća
Vesna Pascuttini-Juraga, Ivana Peškan, Matija Orešković: Kulturna dobra na području Varaždinske i Međimurske županije oštećena u seriji potresa od 28. prosinca 2020. – primjeri procesa obnove
- 12:00 - 12:30 Pauza za kavu
- 12:30 - 14:30 × OBNOVE NAKON POTRESA – ZAVRŠNA RASPRAVA
Moderatori: **Katarina Horvat Levaj, Dino Milinović i Davor Trupković**
- 09:30 – 10:30 × NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
Moderatorica: **Sanja Sekelj**
Svjetlana Sumpor: Muzeološka koncepcija novog stalnog postava Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti i njegov budućí dom u Demetrovoj 18 u Zagrebu
Rašeljka Bilić Boras: Arhivska povijest o osnivanju Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti do 1940.
Sandi Bulimbašić: Salon Galić u Splitu: ususret stotoj obljetnici

Knjiga sažetaka

OBNOVE NAKON POTRESA

17

Dalibor Bartulović

Grading projekt d.o.o.

Josipa Ružić

Ured ovlaštene arhitektice Josipa Ružić

dr. sc. Ana Torlak

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet,

Odsjek za povijest umjetnosti

Uredska zgrada Nevena Šegvića u Vukovarskoj ulici u Zagrebu

► U današnjoj Ulici grada Vukovara nalazi se peterokatna zgrada čiji je idejni začetnik arhitekt Neven Šegvić (1917. – 1992.). Svojim položajem i idejnom funkcijom, izgradnja ove zgrade predstavlja začetak stvaranja urbanističkog poteza današnje Ulice grada Vukovara te spada u reprezentativna ostvarenja hrvatske moderne. Zbog njezine višestruke važnosti za kulturnu i urbanističku povijest Hrvatske, Ministarstvo je zgradu zaštitilo mjerama kojima je određeno očuvanje svih karakterističnih elemenata oblikovanja.

Unatoč zaštiti koju je zgrada dobila, zbog slabog održavanja i prije potresa došla je u fazu da su joj bili nužni popravci i obnova. No radova na zaštiti vanjskih dijelova zgrade nije bilo. Takav je odnos s vremenom rezultirao istrošenošću ovojnice zgrade te otpadanjem dijelova žbuke, što se pogoršalo nakon potresa 2020. Manja oštećenja na zgradi bila su vidljiva naočigled. No detaljnijim pregledom zgrade pokazalo se da su ta oštećenja strukturne naravi. Došlo je do oštećenja u konstrukciji zgrade na uzdužnim pregradnim i nosivim zidovima. U ovome radu bit će prikazani prijedlozi za obnovu i sanaciju problematičnih dijelova zgrade, koji su dio *Elaborata uredske zgrade Šegvić-Žerjavić*, čiji smo autori. ●

dr. sc. Borka Bobovec

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb

Stvaranje modela za učinkovito djelovanje – prikaz slučaja

► Arhitektura je stvaralački proces koji u svim fazama stvaranja ima svoje zakonitosti, od vizije i ideje do zgrade i mjesta izgrađenog u mjerilu 1 : 1. Nije isto ako krećemo od početka ili iz nekog razloga nastavljamo tamo gdje je netko započeo nekoliko stoljeća ranije ili možda pred desetak godina. U posljednjih trideset godina Hrvatsku je zadesilo nekoliko snažnih katastrofa koje su kao posljedicu imale uništenje dijela stambenog fonda i fonda javnih zgrada. Od Domovinskog rata, u kojem je potpuno uništeno 11 % stambenih zgrada, preko pucanja nasipa 2014. i izlivanja rijeke Save na naseljena područja, do potresa koji su 2020. pogodili Zagreb i okolicu, a potom i područje Banije. U cilju uspostave normalnog života, svjedoci smo uspostave različitih modela djelovanja države, lokalne zajednice i pojedinaca. Doneseni su različiti *ad hoc* zakoni, programi i smjernice, koji su svaki put ispočetka promatrali proces brzog i učinkovitog djelovanja u prostoru u cilju dovođenja pojedinačnih zgrada i ukupnog prostora u uporabno stanje, a samim time i vraćanje života u djelomično ili potpuno oštećena ili razorena područja. Na temelju dosad stečenih iskustava i vremenskih rezultata moguće je stvoriti programski model učinkovitog djelovanja primjenjivog na različite oblike budućih katastrofa koje trenutačno nije moguće predvidjeti. Imajući u vidu razmjere katastrofe i posljedice koje u trenutku izrade modela obnove i saniranja posljedica katastrofe nikad nisu u cijelosti poznate, već su podaci kojima se raspolaže preliminarna procjena, možemo zaključiti da su nužne smjernice djelovanja koje bi omogućile postupanje svih nadležnih službi u lancu koji treba omogućiti vraćanje života i ljudi u područje zahvaćeno katastrofom. ●

dr. sc. Dragan Damjanović

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet,
Odsjek za povijest umjetnosti

Potres 1880. i obnova središnje Hrvatske

► Iako je potres koji je pogodio kontinentalnu Hrvatsku 9. studenoga 1880. počinio najviše štete u Zagrebu, i drugi dijelovi središnje Hrvatske stradali su u ovoj prirodnoj katastrofi. Veliki broj građevina: crkava, župnih dvorova, škola i drugih javnih zgrada te vlastelinskih kurija i dvoraca stradao je na područjima tadašnjih podžupanija koje su se nalazile u blizini epicentra, ponajprije Zagrebačke, Sisačke, Zlatarske, Krapinsko-topličke, Križevačke i Varaždinske podžupanije. Cilj je ovoga izlaganja analizirati koje su građevine bile najoštećenije te na koji su način obnavljane u godinama nakon potresa. Izlaganje će se osloniti kako na dokumentaciju hrvatske Zemaljske vlade i Zagrebačke podžupanije tako i na podatke objavljene u onodobnom tisku (*Narodnim novinama, Obzoru, Agrarmer Zeitungu* i drugima). Nastojat će se pokazati da je, kao i u samome Zagrebu, potres iz studenoga 1880. doveo do transformacije brojnih starijih zidanih građevina na području, koje su pri obnovi bile ne samo konstruktivno sanirane nego istodobno historicizirane, odnosno prilagođene estetskim nazorima kraja 19. stoljeća. Pri obnovi ili ponovnoj izgradnji stradalih građevina ključnu su ulogu odigrali kako zemaljski tako i podžupanijski inženjeri te arhitekti i graditelji koje su zaposlile institucije Zagrebačke nadbiskupije i lokalni vlastelini. ●

dr. sc. Magdalena Getaldić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Gliptoteka, Zagreb

Petra Tončić Lipovšćak

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odjel za zaštitu i održavanje imovine, Zagreb

Obnova Gliptoteke HAZU-a nakon potresa – arhitektonski i muzeološki planovi

► Potresi koji su se dogodili u Zagrebu i Baniji 2020. prouzročili su znatne štete na arhitektonskom kompleksu Gliptoteke HAZU-a, kao i njezinoj muzejskoj građi. U tom kontekstu prioritet je stavljen na očuvanje i zaštitu baštine te se odmah započelo s nužnom sanacijom oštećene arhitekture, evakuacijom umjetnina te pripremanjem za cjelovitu obnovu. Obnova kompleksa muzeja koji je zaštićeno kulturno dobro kao arhitektonski spomenik industrijske baštine, ali i muzejskih zbirki kiparstva u cjelini, izazov je za konzervatorsko, restauratorsko te suvremeno muzeološko promišljanje. Zgrade Gliptoteke HAZU-a dio su velike zagrebačke Tvornice koža i predstavljaju avangardan primjer u europskim razmjerima prenamjene industrijske baštine u kulturnu namjenu, realiziranu 1940. Obnovom se planira revitalizirati graditeljsko nasljeđe i zadržati autentična obilježja izvorne građevine. Projekt obnove nastao je u suradnji arhitekata i muzealaca te u potpunosti prati muzeološki program. Ovo je povijesna prilika u kojoj se muzej redefinira i promišlja iz perspektive kreiranja novih stalnih postava, predviđajući raznolike oblike komuniciranja i interpretiranja kiparske baštine koja je u fokusu ovog specijaliziranog muzeja. Muzeološki plan zasnovan je na kontinuitetu namjenske upotrebe povijesne arhitekture, uz prilagodbu suvremenim muzejskim standardima. ●

Maro Grbić

samostalni istraživač

Dugogodišnje dubrovačke trešnje

► Izlaganje će predstaviti događanja nakon potresa 1979. i radove obnova zgrada. Razmatrajući okolnosti i tokove radova obrazložit će se osnovna teza: spomeničku građu više je uništila obnova nego potres. Kako je došlo do odsutnosti istraživačkih radova i prisiljavanja na brze građevinske zahvate, kod kojih su interesi vodili procese, te kako su se zahvati proširivali i poboljšavali, temeljna su pitanja u procjenjivanju obnove Grada. Prikazujući zahvate na glavnim zgradama pojasnit će se tok radova i ignoriranja povijesnoumjetničkih studija i smjernica te masivna devastacija povijesnih slojeva.

Dvanaest godina nakon potresa izgorene zgrade s tisućama oštećenja postavile su obnovu kao prijeku potrebu, a ne samo kao hir građevinara. Zahvati su postali pažljiviji i promišljeniji, ali su do danas ostale grubosti kako u projektiranjima tako i u izvedbama. Može li naspram građevinskog poduzetništva povijesnoumjetnička i konzervatorska struka biti relevantna u odlučivanju o očuvanju povijesne građevine ili će i dalje nestajati povijesni slojevi pod pritiskom utilitarizma i komercijalizacije? Koja su slaba mjesta naše struke i ima li nade da se hrvatska spomenička obnova uzdigne kako predstojeći radovi u Zagrebu ne bi završili poput dubrovačkih? Predavanjem će se – uz sistematizaciju problema – pokušati započeti rasprava. ●

dr. sc. Goranka Horjan

Etnografski muzej, Zagreb

Obnova zgrade muzeja kao alat izgradnje otpornosti

► Aktualno pitanje izgradnje otpornosti institucija kako bi se lakše nosile s različitim izazovima obilježilo je zadnjih godina i rad muzeja. Zagrebački izazovi svakako su povezani s dva potresa koja su se dogodila 2020. S jedne je strane potrebno promotriti stanje muzejskih zgrada i razmjere štete koje su pretrpjeli, a s druge spremnost institucija i njihovih osnivača da realiziraju obnovu oštećenih zgrada, pretežno zaštićenih spomenika kulture. I uz osigurana sredstva, obnova se ne odvija željenom dinamikom, što upućuje na višeslojne i teško savladive uzroke. Na primjeru Etnografskog muzeja možemo sagledati neke od njih. Naime, zagrebački Etnografski muzej ušao je u 21. stoljeće ne samo sa zastarjelim stalnim postavom nego i s katastrofalnim stanjem zgrade, vrhunskog spomenika secesijske arhitekture. Dodatni izazovi povezani s lošim stanjem muzejskih depoa, zapuštenih instalacija i slično zahtijevali su da se institucija konsolidira i započne cjelovita obnova. Rješenje se pronašlo u sufinanciranju iz fondova EU-a. Paralelno je Muzej od osnivača dobio dodatnu zgradu za čuvaonice i restauratorske radionice. Uspješna prijava na pozive EU-a rezultirala je izrađenom građevinskom dokumentacijom i ishodenim građevinskim dozvolama. Iz lokalnih izvora istodobno se odvijala obnova krova s kupolom i fasada muzeja, pa tako recentni potresi nisu imali razoran utjecaj na muzej. Međutim, pandemija i financijske krize koje su uslijedile donijele su nove izazove koji su ugrozili planove potpune obnove svih prostora Etnografskog muzeja. ●

dr. sc. Katarina Horvat-Levaj

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Institut za povijest umjetnosti i obnova Zagreba nakon potresa 2020.

► Tijekom šest desetljeća svojega djelovanja (1961. – 2021.) Institut za povijest umjetnosti, kao krovna znanstvena institucija za istraživanje nacionalne povijesnoumjetničke baštine od antike do suvremene umjetnosti, posebnu je pozornost posvetio istraživanju Zagreba. Na temelju takve prakse, a imajući ujedno iskustvo na istraživanju i revitalizaciji drugih urbanih cjelina, Institut se uključio u obnovu Zagreba odmah nakon potresa 22. ožujka 2020. Angažman je višestruki, od dokumentiranja, preko savjetodavne uloge (članstvo u stručnim povjerenstvima mjerodavnih ministarstava), do izrade elaborata. Stručnjaci Instituta uključeni su i u multidisciplinarni *Program cjelovite obnove povijesne urbane cjeline Zagreba* koji vodi Zavod za prostorno uređenje Grada Zagreba. U okviru programa, kao pilot-projekt obrađen je Blok 19, a u tijeku je istraživanje oglednih blokova na Gornjem gradu i Kaptolu. Konzervatorski elaborati proizašli iz navedenog rada imaju s jedne strane karakter temeljnih dokumenata za obnovu pojedinačnih zaštićenih kulturnih dobara i vrijednih građevina unutar povijesne jezgre, a s druge strane stručno-znanstvenih knjiga o graditeljskoj baštini Zagreba. Uz primjenu rezultata istraživanja, u izlaganju će biti prezentirani i problemi teorijske naravi povezani s kompleksnom zadaćom obnove povijesne arhitekture grada. ●

Tatjana Horvatić

Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Sektor za zaštitu kulturne baštine, Služba za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu

Potresi u Hrvatskoj 22. ožujka i 29. prosinca 2020.: aktivnosti Ministarstva kulture i medija u procjeni i popisima šteta te hitnim mjerama na pokretnoj baštini

► Od prvih dana zagrebačkoga i petrinjskoga potresa konzervatorske službe Ministarstva kulture i medija prisutne su na terenu u pregledu stradale baštine, a završen je popis šteta na kulturnim dobrima na kojem su bili angažirani konzervatori i konzervatori restauratori iz cijele Hrvatske. Nakon što je ministrica kulture i medija donijela odluke o provedbi popisa štete prouzročene potresima iz ožujka i prosinca 2020., čiji sastavni dio je Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima – pokretna kulturna dobra, Uprava za zaštitu kulturne baštine organizirala je terenske obilaske stručnih timova konzervatora za pokretnu baštinu Uprave za zaštitu kulturne baštine i konzervatorskih odjela, odnosno Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode te konzervatora restauratora Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Terenskim obilascima utvrđeni su stupanj i vrste oštećenja na pokretninama te su u skladu s procjenom propisane mjere zaštite. Na najugroženijim građevinama izvedene su hitne mjere podupiranja, dok su hitne mjere zaštite potpune ili djelomične evakuacije definirane u odnosu na stupanj ugroženosti građevine u onim slučajevima u kojima je predmete bilo moguće demontirati i pohraniti u privremene čuvaonice. Na području Petrinje i Siska potonje mjere provedene su u suradnji s Ravnateljstvom civilne zaštite, Hrvatskom gorskom službom spašavanja i talijanskim Plavim kacigama. ●

Anđelko Hundić

samostalni istraživač

Međunarodne povelje o zaštiti graditeljskog nasljeđa u obnovi povijesno-urbane cjeline Zagreba

► U uvodnom dijelu autor prezentira praksu zaštite graditeljske baštine grada Zagreba u posljednjih trideset godina i zaključuje da je broj devastiranih zaštićenih povijesnih građevina tako velik da ga naziva „fenomenom devastiranja graditeljskog nasljeđa grada Zagreba”. To potkrepljuje primjerima s opisom devastacija, kao i objavljenim radovima kolegica i kolega na tu temu. Zaključuje da su se devastiranja događala zbog nepoštivanja pravila i smjernica konzervatorsko-restauratorske struke, koja su definirana u zakonu i temeljnim odrednicama struke zaštite graditeljskog nasljeđa u međunarodnim poveljama i deklaracijama. U poglavlju „Struka ne poznaje granice” iznesen je povijesni pregled međunarodnih pravila o zaštiti graditeljskog nasljeđa te su istaknuti Atenska povelja (1931.), osnivanje ICOMOS-a, Venecijanska povelja (1964.), Amsterdamska deklaracija (1975.), Konvencija iz Granade (1985.), Washingtonska povelja (1987.), Dokument iz Nare (1994.) i Povelja s Victoria Fallsa (2003.). Uz navedene dokumente, izneseni su razlozi njihove važnosti za ovu temu. U poglavlju „Posebna važnost Konvencije iz Granade”, autor ističe da je ovaj dokument ratificirala Republika Hrvatska – čime se obvezala Vijeću Europe da će se pridržavati svih odredaba ove Konvencije – te predlaže: stavljanjem spomenute Konvencije u Zakon o obnovi te obvezom izvođaču da se pridržava njezinih pravila mogla bi se spriječiti devastacija graditeljskog nasljeđa u obnovi povijesno-urbane cjeline Zagreba. ●

dr. sc. Ines Ivić

Università Ca' Foscari, Venezia,

Dipartimento di Filosofia e Beni Culturali, Italija

Odredbe, propisi, odluke i poticaji: administrativno-pravni okvir obnove Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667.

► Obnova Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667. nužno je zahtijevala usvajanje novih znanja, kao i uspostavljanje administrativnog i pravnog okvira unutar kojeg su se radovi takvog raspona mogli odvijati bez poteškoća. Polazeći od shvaćanja da je preduvjet obnovi bilo nesmetano cirkuliranje znanja među svim sudionicima, od radnika, preko arhitekata i graditelja, do naručitelja i izvršitelja vlasti, ovaj rad prvi put ocrta složeni sustav donošenja i izvršenja odluka i propisa o gradnji te postavlja smjernice daljnjem istraživanju ove široke teme. Nove spoznaje temelje se na sustavnom proučavanju arhivskih fondova (odluke Malog vijeća i Senata, privatna pisma, računske knjige), propitkivanju nadležnosti različitih grana vlasti i uprave te prisutnosti znanja o arhitekturi među donositeljima odluka (*provisores civitatis*, senatori) i izvršiteljima odluka (*officiales fabricae*). Posebna pažnja posvećuje se „pravilniku obnove”, nizu odluka koje je Senat prihvatio tijekom 1668. na prijedlog providnika grada i koje predstavljaju osnovu brojnim kasnijim odlukama državnih tijela kojima se diktirao tijek obnove, reguliralo tržište materijala i radne snage, poticao povratak stanovnika, olakšavala privatna gradnja, sprječavalo profiterstvo te naposljetku omogućilo usvajanje novih urbanih koncepata i arhitektonskih rješenja. ●

Zdravko Jurčec

Hrvatski inženjerski savez

Sava u memoriji jednog grada

► Rijeka Sava od granice s Republikom Slovenijom do Siska regulirana je početkom 19. stoljeća na razini tadašnjih tehničkih znanja, što je rezultiralo nizom negativnih promjena na njezinu koritu i utjecajnom području režima površinskih i podzemnih voda. Učinke tih promjena i njihovih trendova treba svakako dodatno pripisati i danas nesumnjivo prisutnim klimatskim promjenama.

Konstantno produbljivanje dna korita rijeke Save te s time povezan pad razina podzemnih voda imaju izrazito nepovoljan utjecaj na okoliš i sigurnost snabdijevanja pitkom vodom u nadolazećem periodu. U stručnoj javnosti prisutna je svjesnost da je postojeće stanje neodrživo i da su nužne intervencije u hidrotehničkim zahvatima. Ne više da bi se rješavao samo problem visokih voda, već naprotiv, da bi se rješavao sve izraženiji problem niskih voda rijeke Save.

I dok se čeka suglasje oko odluka što i kako dalje, građani Zagreba sve su udaljeniji od svoje rijeke. Od života na Savi ostaju samo priče i obećanja. ●

dr. sc. Silva Kalčić

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet,
Odsjek za povijest umjetnosti

Zagrebačka arhitektura 1930-ih nakon potresa, na primjeru Račićeve ulice

► Tijekom planiranja širenja grada 1920-ih radi se parcelizacija za novu izgradnju sjeverno od Maksimirske ulice i utemeljenje nove ulice između Laščinske ceste i Petrove ulice – Račićeve, koja je kao urbanistička cjelina vrijedan primjer povijesnoga planskog zahvata širenja Zagreba na istočne predjele u formi niskoga stambenog naselja poluugrađenih jednokatnih zidanica s mansardnim krovom, s predvrtovima i alejama. Usprkos dotrajalosti zgrada građenih od opeke i trske s drvenim međukatnim konstrukcijama i betonskim stubištima te čestim ilegalnim nadogradnjama balkona na dvorišnoj fasadi, mikroprostor Račićeve ulice od 2010. kulturno je dobro, to jest povijesna urbana cjelina u B zoni zaštite. Svaka rekonstrukcija podložna je obvezi zadržavanja urbanističko-arhitektonskih elemenata poput građevnog pravca, dubine i širine izgradnje te postojeće tipologije izgradnje. Obvezno je očuvanje ozelenjenog predvrta kao karakterističnoga pejzažnog elementa naselja, kao i transparentnosti ulične ograde. U tekstu je riječ o posljedicama potresa u Račićevoj ulici i njezinoj obnovi. Istraživanje teme započelo je u okviru radionice likovne kritike *Pisati o gradu*, koju sam organizirala u listopadu i studenome 2020., s podtemom koliko izvanredna stanja i prirodne katastrofe razotkrivaju društvene/političke anomalije. ●

mr. sc. Lana Križaj

Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode,
Grad Zagreb

Izazovi obnove baštine: konstrukcijska obnova oslikanih građevina

► Iz FSEU-a financirani su brojni programi konstrukcijske sanacije kulturnih dobara, čiji su interijeri često oslikani zidnim slikama, ukrašeni štukaturama i sl. Kako bi se moglo sigurno pristupiti radovima konstrukcijske obnove a da pritom ne stradaju zidne slike i drugi vrijedni elementi umjetničke dekoracije interijera, potrebno je poduzeti nužne konzervatorsko-restauratorske mjere njihova učvršćivanja, konsolidiranja i sl. Na primjeru konstrukcijske obnove Nadbiskupskog dvora u Zagrebu bit će prezentirane metode primijenjene na osliku kapele sv. Stjepana i svečanog salona Hermanna Bolléa. ●

Nives Mornar

Zavod za prostorno uređenje Grada Zagreba

Jadranka Veselić Bruvo

Zavod za prostorno uređenje Grada Zagreba

Program cjelovite obnove povijesne urbane cjeline Grada Zagreba: ključ oporavka i otpornosti u planiranju razvoja

► Potresi 2020. glavni su akcelerator i pokretač izrade Programa za prostor na kojem se kroz stoljetni period brzo izmjenjuju društveni, vlasnički, upravljački i ostali prostorni odnosi. Osim postizanja većeg stupnja sigurnosti građevinskog fonda uz održivu ravnotežu zaštite morfologije, ambijenta, atmosfere, sociodemografske vitalnosti i pravednosti, urbanističke ambicije usmjerene su i prema modernizaciji u vidu zelenog razvoja. Uočena je prilika za bolje povezivanje strateškog i prostornog planiranja kroz određivanje kompatibilnih planerskih ciljeva, projekata i aktivnosti. Program je ukazao na važnost urbanista u okupljanju i povezivanju meritornih struka u cilju zajedničkog prijedloga regeneracije, revitalizacije i strukturne obnove i uravnoteženog razvoja gradskog središta. Vizija budućnosti jasno ukazuje na potrebu drugačije planerske paradigme i iskorak od dosadašnjih praksi. Multidisciplinarnost, zeleni razvoj, rješenja temeljena na prirodi i čovjek u središtu i na početku planerskog procesa ključni su orijentiri drugačijih planerskih promišljanja. Istodobno obzirno i pažljivo interveniranje u zaštićenoj povijesnoj cjelini, provedivost rješenja, ekonomska isplativost i gradotvornost motivirajući su čimbenici za predlaganje inovativnih, realnih i svrsishodnih rješenja za sveopću dobrobit. ●

dr. sc. Jasminka Najcer Sabljak

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu, Odsjek za vizualnu i medijsku umjetnost

Silvija Lučevnjak

Zavičajni muzej Našice

Vitraci zagrebačke katedrale i osječke konkatedrale u svjetlu uloge slavonskog plemstva

► Nakon potresa 1880. uslijedila je obnova zagrebačke katedrale pod vodstvom Hermana Bolléa koja je radikalno izmijenila njezin izgled, što je postalo predmet prijepora u krugu povjesničara umjetnosti, ali i šire javnosti. Obnova je obuhvatila i niz vitraja u svetištu katedrale, koji su sredinom 19. stoljeća proizvedeni u Münchenu, gdje su obnovljeni nakon potresa te vraćeni u Zagreb. Odbor za obnovu katedrale odlučio je i na prozorima pokrajnjih lađa izraditi vitraje te pozvao hrvatsko plemstvo da se uključi u njihovo postavljanje. Vitraci su naručeni u Beču i Innsbrucku, a većinom su dovršeni do 1885., kada je katedrala otvorena za bogoslužja. U narudžbe vitraja za prozore sjeverne lađe uključili su se članovi slavonskih plemićkih obitelji Pejačević i Eltz, a ban Karlo (Dragutin) grof Khuen-Héderváry sa suprugom je donirao vitraj za prozor iznad južnog ulaza u katedralu. U izlaganju se iznose preciznije informacije o ulozi slavonskog plemstva u ovoj akciji, koja se stavlja u kontekst slične aktivnosti plemićkih obitelji kod postavljanja vitraja u osječkoj gornjogradskoj župnoj crkvi svetih Petra i Pavla (danas konkatedrali), posvećenoj 1900. Angažman plemstva u izgradnji i opremi ovih crkava predstavlja primjer odnosa društvenih elita prema izgradnji i obnovi važnih objekata – simbola nacionalne povijesti i kulture. ●

dr. sc. Vesna Pascuttini-Juraga

Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Varaždinu

dr. sc. Ivana Peškan

Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Varaždinu

dr. sc. Matija Orešković

Sveučilište Sjever, Sveučilišni centar Varaždin

Kulturna dobra na području Varaždinske i Međimurske županije oštećena u seriji potresa od 28. prosinca 2020. – primjeri procesa obnove

► U seriji potresa s epicentrom na području Sisačko-moslavačke županije, počevši od 28. prosinca 2020., znatno su oštećena i kulturna dobra koja nisu u neposrednoj blizini epicentra potresa te su tako na području Varaždinske i Međimurske županije vidljiva oštećenja pretrpjele crkve, dvorci i palače. Ovim izlaganjem prezentirat će se postupak obnove na tri sakralne građevine – crkvi sv. Jakova u Jakopovcu, crkvi sv. Jurja u Maruševcu i crkvi sv. Roka u Draškovcu – i to opisom načina sanacije, počevši od preliminarnog pregleda građevine, izrade temeljne dokumentacije potrebne za postupak obnove te samog izvođenja radova sanacije. Bitno je za napomenuti kako su se crkve sanirale većim dijelom sredstvima Ministarstva kulture i medija, preko javnog poziva za dodjelu bespovratnih financijskih sredstava. Predstavljeni postupci interdisciplinarnog pristupa u procesu obnove zaštićenih građevina dobar su primjer načina na koji bi se trebala izvoditi sanacija i obnova takvih građevina. Također, tijekom radova obnove otkriveni su i neki novi povijesni slojevi na građevinama, koji će biti predstavljeni u ovom izlaganju. ●

Tomislav Petrinec

Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturne baštine

Petrinja – izazovi obnove povijesne urbane cjeline nakon potresa

► Potres 29. prosinca 2020. godine, uzrokovao je štete velikih razmjera na području zaštićene kulturno-povijesne cjeline Petrinje, osobito na najvrjednijim sastavnicama povijesne urbane strukture. Temeljem Odluke ministrice kulture i medija od 31. prosinca 2020. godine o provođenju hitnih mjera zaštite i provedbi popisa štete, stručni timovi konzervatora proveli su popis šteta na kulturnim dobrima prema standardiziranim obrascima. Za potrebe pregleda i ocjene stanja konstrukcija zgrada te utvrđivanja održivih modela obnove, angažirani su stručnjaci za konstrukcijsku sanaciju povijesnih zgrada, u svojstvu konzultanata Ministarstva kulture i medija i suradnika Hrvatskog restauratorskog zavoda. Razmjere štete u odnosu na vrijednost graditeljske baštine pokazuje činjenica da su od ukupno 32 građevine sa statusom pojedinačnog kulturnog dobra na području Grada Petrinje, 24 koncentrirane na prostoru najuže povijesne jezgre, a sve su oštećene u rasponu od znatnih do teških i razornih oštećenja.

Konzervatorski pristup obnovi Petrinje, polazi od uvjerenja da arhitektonsko-urbanistička i povijesna vrijednost glavnine zgrada u gradskoj jezgri, te vrijednost povijesne jezgre kao cjeline, unatoč teškim i razornim oštećenjima, opravdava stručni napor za očuvanjem i obnovom povijesne urbane strukture u najvećoj mogućoj mjeri. Pored općih konzervatorskih polazišta u pristupu obnovi ističe se presudna važnost konzervatorsko-arhitektonske dokumentacije izrađene prije potresa. Kao osnova Programa cjelovite obnove kulturno-povijesne cjeline Petrinje nakon potresa 2020. predloženi su osnovni modeli obnove pojedinačnih zgrada, razrađeni s obzirom na njihovo vrednovanje te opseg i karakter oštećenja, prema kojima je u tijeku izrada projektne dokumentacije te se uskoro očekuje početak radova obnove dvadesetak najvrjednijih zgrada. ●

dr. sc. Mario Pintarić

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet,
Odsjek za povijest umjetnosti

Potres u Rijeci 1750.: obnova i urbanistička modernizacija grada

► Strašan potres koji se dogodio u Rijeci tijekom prosinca 1750. dosad je bio poznat samo kroz tadašnji opis stanovitoga riječkog isusovca Mainardija. Međutim, novopronađeni nepoznati zapis anonimnog autora, koji se čuva u sveučilišnoj knjižnici u Trstu, omogućuje uvid u nove podatke o događaju koji je 17. prosinca 1750. zadesio Riječane. Tog dana u isusovačkoj crkvi svetog Vida okupio se veliki broj vjernika kako bi se nastavilo s liturgijskim slavljem božićne devetnice. Prema zapisu nepoznatog pisca, nakon što je misa završila i kada su građani počeli izlaziti iz crkve, dogodio se razoran potres. U tom trenutku gradom je zavladao strašna buka, a znatno su oštećeni sakralni i profani prostori. Velik broj Riječana sklonio se u vrt nedaleko od isusovačke crkve i kolegija. U nadi da se strašan potres ponovno ne dogodi, građani su odlučili podići novi zavjetni mramorni oltar u zornoj crkvi posvećen svetom Filipu Neriju. Tijekom 1753. dogovorena je izrada oltara za 540 dukata s udomaćenim riječkim kiparom, altaristom i arhitektom Antonijem Michalazzijem (1707. – 1771.). Istodobno je zahvaljujući novčanoj pomoći iz Beča započela sanacija stradalih objekata. U izlaganju će se na temelju novopronađenih arhivskih zapisa govoriti o stresnim događajima koji su se zbili 17. prosinca 1750. te o obnovi i urbanističkim preinakama u gradu. ●

dr. sc. Mirjana Repanić-Braun

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Od potresa i od ljudskih ruku – problemi obnove i prezentacije barokne zidne dekoracije na zagrebačkom području

► U odnosu na susjedne zemlje s kojima su povijesne regije današnje Republike Hrvatske u razdoblju ranoga novog vijeka dijelile političku sudbinu i dominantnu konfesionalnu pripadnost, u hrvatskim crkvama i profanim građevinama relativno je malo kvalitetnih zidnih oslika i štukatura iz 17. i 18. stoljeća. Ni u samome Zagrebu nema ih mnogo, no umjesto da im se posveti osobita pozornost, polako, ali sigurno gube svoj izvorni identitet – u potresu ili od ljudske ruke, zbog propusta ili osude memorije. Među najvažnijim je primjerima ures bivše isusovačke crkve sv. Katarine na Gornjem gradu, oštećen u dvama potresima 2020. Jedna od arhivskih fotografija Ivana Standla, snimljenih nakon zagrebačkog potresa 1880. – pogled prema svetištu crkve pred kojim je u prostoru drugog traveja podignuta skela – ukazuje na slabu točku konstrukcije svoda, o čemu se trebalo voditi računa nakon potresa u ožujku 2022. Preventivno postavljen potporanj spriječio bi posljedice petrinjskog potresa, kada je u prah pretvorena velika površina svoda zajedno s Quadrijevimi anđelima i viticama. U radu će među inim biti riječ o kapeli Majke Božje Žalosne u Zagrebu kao primjeru višegodišnjeg zanemarivanja zadnjeg vlastoručnog djela A. J. Lerchingera, kojem će potres možda promijeniti sudbinu nabolje, kao i o neshvatljivoj sudbini zidnih slika u brezovičkom dvorcu Drašković u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije. ●

dr. sc. Marijana Sironić

Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode,
Grad Zagreb

Konzervatorsko iskustvo obnove Zagreba nakon potresa – između znanosti i stvarnosti

► Brojnost kulturnih dobara na prostoru Grada Zagreba, površina Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb s više od 19 000 zgrada u obuhvatu i približno 600 pojedinačno zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara trajni su izazov gradskoj konzervatorskoj službi. U saniranju posljedica potresa iz ožujka 2020. i svih potresa nakon njega svakoj je od oštećenih zgrada bilo potrebno pojedinačno pristupiti, evidentirati opseg i karakter oštećenja, predložiti mjere zaštite te utvrditi uvjete obnove/rekonstrukcije u skladu s njezinom kulturno-povijesnom vrijednošću. Suočeni s velikim očekivanjima, imperativom brzine obnove nerazmjerne povijesnom karakteru zgrada i naravi utvrđenih oštećenja, osiguranim financijskim sredstvima za konstruktivnu obnovu s ograničenim rokovima korištenja i sa stvarnošću paralelnih zakonskih okvira, ponovno se otvaraju i brojna druga pitanja: od arhivske dokumentacije do snimki postojećeg stanja, provedene valorizacije i utvrđenih sustava mjera zaštite, pristupa obnovi u skladu s utvrđenom povijesnom vrijednošću, tehničkih propisa i odstupanja od njih, potrebne dokumentacije i procedura, mogućnosti i primjenjivosti suvremenih tehničkih rješenja i materijala, ljudskih i tehničkih kapaciteta i dr. I dok stručna i znanstvena javnost očekuje od konzervatora suvremen, znanstveno utemeljen, stručno relevantan i interdisciplinarn pristup, u skladu s pravilima konzervatorske struke, nerijetko se djelovanje konzervatora u javnosti apostrofira glavnim uspornjakom obnove. Stvarno konzervatorsko iskustvo postpotresne obnove Zagreba nužno je za objektivno sagledavanje povijesnog i društvenog konteksta u kojem će se, u trenutku kada obnova bude dovršena, vrednovati primijenjeni pristupi i ostvareni dosezi obnove. ●

Davor Trupković

Ministarstvo kulture i medija

Kako dalje nakon konstruktivne obnove kulturnih dobara stradalih u potresima

► Nakon potresa 2020. u Zagrebu te potresa 2020. u Sisku i Petrinji krenulo se odmah popisivati štetu na kulturnoj baštini stradalaj u potresu, a posebno je bilo zahtjevno analizirati progresivne štete nastale na području Grada Zagreba, Zagrebačke županije te Krapinsko-zagorske županije, gdje se već pristupilo procjeni štete od zagrebačkog potresa i započelo se s izradom projektne dokumentacije za konstruktivnu i cjelovitu obnovu. Iznimno je važna odluka koja je proizašla iz popisa štete, izrade popisnih obrazaca o nastaloj šteti te analize procjene oštećenja da je za kulturna dobra i baštinu osim projekata konstruktivne obnove nužno izraditi i projektnu dokumentaciju za cjelovitu obnovu kako bi se nakon završetka Fonda solidarnosti pristupilo nastavku zahtjevne sanacije i restauracije svih povijesnih slojeva građevina sa svim njihovim posebnostima i elementima koji su neizostavni dio osnovnih svojstava svakog kulturnog dobra, a proizlaze iz stručne valorizacije i interdisciplinarnog pristupa. Upravo je naša najveća zadaća da kroz osiguranje financijskih sredstava iz sljedećih EU-ovih programa financiranja, prekogranične suradnje, Plana oporavka i otpornosti i nacionalnih programa omogućimo cjelovitu obnovu naših stradalih kulturnih dobara od kojih na nekim područjima neka još nisu bila niti završena nakon Domovinskog rata. ●

Iva Vidović

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Obnova Petrinje: graditeljsko nasljeđe iz druge polovice 18. stoljeća

► Urbana jezgra Petrinje kakvu danas poznajemo počinje se oblikovati u drugoj polovici 18. stoljeća, kada se Petrinja, od skromnog vojnog naselja grupiranog oko zemljane krajiške utvrde, naglo razvija u upravno, obrtničko, trgovačko i društveno središte Banske krajine. Novo, planirano naselje gradskih obilježja oblikuje se po uzoru na tipične vojnokrajiške gradove, sa središnjim parkom oko kojega se podižu važne građevine vojno-upravne, sakralne i civilne namjene. Osnovna urbana struktura u velikoj je mjeri ostala nepromijenjena do današnjih dana, dok je dio građevina porušen i zamijenjen novima. Preostale vrijedne najstarije građevine teško su oštećene u razornom potresu koji je 29. prosinca 2020. pogodio Sisačko-moslavačku županiju. Cilj je izlaganja iznijeti urbanističke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti središta Petrinje kreirane krajem 18. stoljeća, istaknuti nužnost njihove adekvatne obnove i očuvanja te razmotriti mogućnosti unošenja novih obilježja i funkcija koje bi potaknule revitalizaciju grada, kao i njegova šireg područja. ●

dr. sc. Ratko Vučetić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Potres u Lisabonu - utemeljenje protupotresne izgradnje

► Velike kataklizme; potresi, požari, poplave, erupcije vulkana, epidemije i ratovi dio su kolektivne memorije čovječanstva. Zbog odabira mjesta, načina i gustoće gradnje gradovi su posebno ugroženi. Grad kao složeni sustav brani se utvrdama, propisima i, u religijskom poimanju svijeta, štujući svece zaštitnike. Nakon potresa u Lisabonu 1755., uz koji su grad zahvatili požar i tsunami, doneseni su propisi i provedene su mjere koje su imale programatsko značenje i bile su prvi primjer protupotresne izgradnje u tadašnjoj, prosvjetiteljskoj Europi. Lisabon je izgrađen na trusnom području, na riječnoj obali. Kao posljedice potresa grad su zahvatili požar i plimni val, što je uzrokovalo velike materijalne štete i povećalo broj žrtava. Prema nekim povijesnim izvorima, stradalo je između 30 000 i 70 000 stanovnika, a uništeno je 80 % građevinskog fonda. U duhu prosvjetiteljstva nastojalo se znanstveno objasniti uzroke potresa, istodobno se javlja senzacionalizam kroz tadašnje tiskovine, a potres se nastojao protumačiti i „Božjom kaznom”. Obnovu grada vodio je markiz Pombal, a planiranje i izgradnju vodili su vojni inženjeri. Temeljna načela gradnje bila su standardizacija, ponavljanje identičnih arhitektonskih jedinica, pravilnost, simetričnost, uniformnost i ortogonalnost, pri čemu je arhitektura imala ulogu političkog i društvenog instrumenta. Obnova Lisabona značila je i obnovu Portugala prema prosvjetiteljskim idejama, a prema markizu Pombalu, čitavo razdoblje prosvjetiteljske modernizacije Portugala naziva se „pombalijanskom erom”. ●

Goran Vuković

The Warburg Institute, London, Velika Britanija

„Malo je od grada ostalo...“: stradanje i obnova Londona, Dubrovnika i Lisabona nakon velikih katastrofa

► Polazna je nakana izlaganja predstaviti rezultate višegodišnje komparativne analize stradanja i obnove triju gradova – Londona, koji je gotovo u cijelosti izgorio u požaru 1666., godinu kasnije potresom razorenog Dubrovnika te Lisabona, kojeg je 1755. zadesila ista sudbina. U tu će se svrhu na temelju arhivskih izvora, napisa u tisku i privatnih zapisa suvremenika ocrtati opće prilike u tim sredinama neposredno prije katastrofa koje su ih pogodile te naznačiti administrativne, zakonske, financijske, političke i praktične aspekte sanacije šteta i urbane obnove. Zatim će se razmotriti sedam londonskih, tri dubrovačka i četiri lisabonska plana rekonstrukcije i transformacije tih gradova, kako bi se ukazalo na bitne poveznice i razlike među njima. Na koncu će se naznačiti na koje su se načine londonski Veliki požar, dubrovačka Velika trešnja i lisabonski Veliki potres odrazili na razvoj graditeljstva i umjetničko stvaralaštvo tijekom oporavka Londona, Dubrovnika i Lisabona od posljedica prirodnih i ljudskih stihija te na temelju iznesenih činjenica i zapažanja skrenuti pozornost na pouke što ih iz ovih povijesnih događaja mogu izvesti suvremeni urbanisti, arhitekti i inženjeri. ●

Željka Zdelar

Samostalna istraživačica u miru

Kako je opstao Ponderkov mlin nakon tri jaka zagrebačka potresa

► Zgrada bivšeg mlina datira iz tridesetih godina 19. stoljeća. Na katastarskom zemljovidu Nove Vesi iz 1785., ispod crkve sv. Ivana Krstitelja na Melinskom kanalu vidi se mlin. Tada još nije bilo kuće, a kao prvi vlasnik iz 1832. spominje se N. Segudovich. Godine 1862. mlin i kuću preuzeo je poznati mlinar i uvaženi član mlinarskog ceha Ivan Ponderk. Tijekom vremena, kroz godine nastavanja obitelji, napravljena je dogradnja na istočnoj strani i vrt (parcela 416/2) te je legaliziran zimski vrt i vjetrobranski ulaz (parcela 416/2, 2014.).

Zgrada je preživjela potrese iz 1880. te zadnja dva iz 2020. Međutim, s obzirom na starost objekta, ovi zadnji ipak su proizveli oštećenja te je nužna ozbiljna konstrukcijska sanacija. Kao i kod većine zgrada u Zagrebu, ono što je održavano prošlo je s manjim oštećenjima, pa tako i predmetna zgrada. Pola kuće ima crvenu naljepnicu, dok druga polovica – orijentirana na vrt prema Novoj Vesi – ima tek manja oštećenja, zahvaljujući vlasniku koji je uredio krov, sjevernu i istočnu fasadu, zamijenio veterlajsne te izgradio ispravan dimnjak.

Namjena je ovog izlaganja prezentacija mlina u situacijama jučer – danas – sutra, dakle mlin iz 19. stoljeća, recentna situacija s tragovima potresa te buduća idejna projekcija konstruktivne obnove i dogradnje na strani Medvedgradske ulice. Dakle, priča je to o marljivom i skrbnom mlinaru, ali i nemaru, nepravdi i korupciji koja je umalo zahvatila i lijepi Ponderkov mlin, vlasništvo Ivana Ponderka (Ptuj, 1856. – Zagreb, 1888.), mlinarskog majstora koji je bio radišan te je ubrzo po otkupu mlina od Zagrebačke biskupije („kao najbolji ponuđač”) povećao prvotno zdanje i vodio mlin na tri kola te prodavaonicu peciva i brašna u Vlaškoj ulici 2 sve do svojeg preminuća. ●

NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I ISTRAŽIVANJA

43

Ines Ambruš

Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Rijeci

dr. sc. Julija Lozzi Barković

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet,

Odsjek za povijest umjetnosti

Porto Baross u Rijeci – problemi prenamjene u ACI-jevu marinu – istraživanja, studije, zaštita

► U sklopu aktualne revitalizacije sušačke luke (izvorno *Porto Baross*, danas dio Riječke luke) u ACI-jevu marinu planira se adaptacija kompleksa Javnih i slobodnih carinskih skladišta (tzv. skladište br. 40), realiziranog od 1931. do 1938. prema projektu ing. Milana Čalogovića, pionira armiranobetonskih konstrukcija u nas. Sastoji se od nekoliko konstruktivno neovisnih, ali spojenih zgrada koje oblikovanjem, materijalima i vanjskom obradom pročelja jasno upućuju na razliku između upravnog i utilitarnog dijela. Građevina je vrijedan primjer hrvatske moderne arhitekture između dva svjetska rata, čija je specifičnost stilska kompleksnost i konstrukcijska inovativnost. Bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu stradao je središnji i istočni dio kompleksa te su unutrašnji zidovi neadekvatno preuzeli ulogu pročelja. U vezi s prenamjenom sušačke luke u marinu, adaptaciju skladišta br. 40 nužno je sagledati u okvirima ne samo prostora luke nego i unutar širega urbanog konteksta. Odnos projektom predviđenih interpolacija s postojećim povijesno vrijednim industrijskim građevinama iznimno je osjetljiv te je u njihovu cjelovitom sagledavanju nužan interdisciplinarni pristup, kao i pažljiva provedba metoda zaštite kako bi se dobilo najbolje moguće rješenje, ali i uspostavio skladan odnos novih arhitektonskih struktura s naslijeđenim urbanitetom. ●

mr. sc. Rašeljka Bilić Boras

Nacionalni muzej moderne umjetnosti, Zagreb

Arhivska povijest o osnivanju Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti do 1940.

► Proces demokratizacije pristupa baštini i stvaranja nove tradicije edukacije kroz formiranje muzejskih ustanova u Hrvatskoj bio je specifičan, dinamičan i bremenit. Stoga je i prostor za razradu, dopunu i reviziju historiografskih činjenica o povijesti bilo koje od tih institucija pod različitim vodstvima i političkim režimima otvoren i potreban. To je slučaj i s institucionalnom genezom NMMU-a, nekadašnje Moderne galerije, njegovim počecima i okolnostima osnutka. Nedavna promjena samog imena muzeja, a slijedom toga i statusa, u „nacionalnu” instituciju ponovno otvara pitanja povezana s okolnostima i načinom njegova formiranja i razvoja. Naslanjajući se na do sada istraženo o razvojnoj povijesti NMMU-a te osobito na novija istraživanja po pitanju revidiranja kronologije i okolnosti formiranja zbirke te osnutka ove institucije, ovaj se rad nadovezuje upravo na te revidirane kronološke nalaze. Rad će ponuditi i definirati glavne faze historiografije osnutka NMMU-a. Tema rada bit će usredotočena na dokumentaciju koja se odnosi na prvu fazu, odnosno razdoblje od vremena konceptualizacije ideje muzeja do njezine prve institucionalizacije 1940. U radu će biti prikazani arhivski nalazi iz arhiva muzeja i Društva umjetnosti, koji će dokumentirati najvažnije datume toga formativnog razdoblja u povijesti NMMU-a. ●

dr. sc. Sandi Bulimbašić

Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Splitu

Salon Galić u Splitu: ususret stotoj obljetnici

► Salon Galić kultno je mjesto umjetničkoga života Splita prve polovine 20. stoljeća. Svečano je otvoren 31. svibnja 1924. izložbom splitskih slikara Emanuela Vidovića i Angjela Uvodića. Osnivač i vlasnik salona Ivan Galić (1884. – 1961.), rodom iz Hrvaca kraj Sinja, bio je strastveni kolekcionar umjetnina čija se prva radionica stakla i okvira za slike od 1912. nalazila na Pjaci, odakle se 1924. seli u Marmontovu ulicu, gdje uz trgovinu otvara i umjetnički izložbeni salon. Tu su se do Drugog svjetskog rata održavale izložbe najistaknutijih hrvatskih umjetnika, a brojna djela otkupljena na izložbama danas su antologijska djela hrvatske povijesti umjetnosti. Neprekinutom izložbenom djelatnošću od 1924. do danas, kada je pod vodstvom HULU-a Split, Salon Galić znatno obogaćuje kulturni život Splita. Izlaganje će predstaviti priču o povijesti Salona Galić i njegovoj važnosti za Split i kroz aktualnu problematiku zaštite kulturne baštine. Od veljače 2014. zaštićena je kulturna, izlagačka namjena ovog prostora u srcu Splita. U vremenu sveopće turistifikacije, zaštita povijesnih namjena jedan je od načina sprječavanja odumiranja života u povijesnim gradovima, odnosno doprinos održavanju njihova kontinuiranog vitaliteta. ●

Lidija Butković Mićin

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti

Pohvala prosječnosti: kako (i zašto) istraživati masovnu stanogradnju socijalizma?

► Masovna stanogradnja iz razdoblja socijalizma ima nesumnjivo veliku uporabnu vrijednost, odnosno predstavlja vitalni segment stambene zalihe hrvatskih gradova, no važna je i kao kulturna, povijesna i arhitektonsko-urbanistička baština.

Stambena politika i programi stambene izgradnje socijalizma odvijali su se u međuigri političkih datosti, zakonskih normi i stručnoga znanja pa se u društvenoj stanogradnji ogledaju vrijednosni stavovi te epohe. Stoga i metodološki okvir istraživanja mora biti prilagođen političko-ideološkim okolnostima produkcije ovih stambenih kompleksa, s posebnim fokusom na zakonsko-administrativne propise, urbanističke strategije, organizaciju građevinskog sektora, primjenu novih građevinskih tehnologija i materijala, odnos projektantske i građevinske struke, (ne)zadovoljstvo korisnika, dok estetsku valorizaciju treba ostaviti u drugome planu. Dokumentiranje ovog graditeljskog sloja hitan je zadatak jer se razvijenom praksom energetske sanacije gube izvorne značajke, pa i identitet čitavih naselja, te bi se pravodobnom znanstvenom obradom mogle prevenirati devastacije, osobito neprimjereni koloristički redizajn pročelja.

U izlaganju će se prezentirati istraživačka iskustva autorice na području stambenog fonda socijalističkog perioda i problemi zaštite ove baštine na institucionalnom nivou i iz rakursa baštinskog aktivizma. ●

Tončika Cukrov

Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Katarina Srdarev Škorić

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

Piceljevi plakati za Muzejski prostor (Galeriju Klovićevi dvori)

► Plakat u realizaciji Ivana Picelja u svim njegovim fazama tijekom druge polovine 20. stoljeća izazivao je pozornost naručitelja, stručnjaka i šire javnosti. Njegov pionirski rad unaprijedio je tehnologiju tiska te način oblikovanja ovog medija. Piceljevi plakati, zahvaljujući preciznom metodološkom mišljenju, imaju jasan znakovni govor i percepciju u novoj vizualnoj i informativnoj funkcionalnosti. Piceljev stav da umjetnost mora istodobno biti neprimjetna i aktivna odražavao se i na plakatima. Oni su rafinirane estetike i nepersuazivnog karaktera, čiji je vizualni jezik uspješno uklopljen u društvene i ekonomske okolnosti. Piceljev opus realiziran za Muzejski prostor u prvom desetljeću djelovanja te muzejsko-galerijske institucije, otvorene 1982., najvidljiviji je široj javnosti te u lokalnom kontekstu predstavlja „prvi masovni kulturni fenomen”.

Picelj je dizajnirao plakate za tada najveće kulturne projekte koji su predstavljali hrvatsku i međunarodnu kulturnu baštinu. Plakati su bili prilagođeni suvremenim komunikacijskim zahtjevima te je za dominantni vizual odabrana fotografija motiva koji sugerira bitni tematski sadržaj projekta. Slovne su informacije reducirane i diskretno pozicionirane kao podržavajući elementi organizacije, čime je ostvaren snažan likovni dojam i uvjerljiva informacijska poruka. Ti su plakati s baštinskim sadržajima rani primjeri marketinga u kulturi, a o njihovoj prihvaćenosti u široj javnosti svjedoči prisutnost u urbanom prostoru, ali i u različitim interijerima onog vremena. U sklopu izlaganja bit će prezentirano interdisciplinarno istraživanje teme s četrdesetogodišnjim odmakom. ●

Duško Čikara

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Tlocrti šibenske Nove crkve i dubrovačkog sv. Spasa – primjena koncepta modula temeljenog na geometriji *ad triangulum*

► Iz umetanja međučlanova u dva Vitruvijeva geometrijska niza racionalnih brojeva (3 i 2,25 te 2 i 1,5) za vrijednosti interkolumnija proizlazi da su proporcije tijela stupova i neartikuliranih dovratnika/doprozornika – derivata elementarne gredne konstrukcije – uz razmake među stupovima te proporcije svijetlih otvora određene modulacijom vrijednosti klasično definiranog modula s pomoću geometrije *ad triangulum*. Naime, na reprezentativnom uzorku relevantnih ortografskih fotografija i CAD nacрта izvedenih iz preciznih snimki, kanonizirana primjena evidentna je, osim u grčko-rimskom svijetu, i tijekom kasnijih razdoblja u kojima potvrdu nizanja karakterističnih vrijednosti nalazimo i u klesarskim ugovorima. Također je ustanovljeno da su stvarne vrijednosti interkolumnija kod gušćeg rasporeda antičkog stupovlja dobivene podjelom promjera stupa na nekoliko modula (do četiri, za razliku od dva, koliko Vitruvije navodi za dorski red). Upravo u svijetlu potonjeg otkrića, sustav je preklopljen s tlocrtima dviju jednobrodnih gradskih crkava iz prve četvrtine 16. stoljeća, s time da je poprečni raspon lađe analogan promjeru tijela stupa podijeljenog na module; primjena i razrada otkrivenog sustava, počevši sa svetištem, rezultiraju visokim stupnjem poklapanja sa stvarnim proporcijama prostornih jedinica te različitim debljinama obodnog zida. ●

Marin Duić

Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Katedra za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu

dr. sc. Marko Rukavina

Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Katedra za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu

akademik Mladen Obad Šćitaroci

Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Katedra za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu

Prostorni plan parka prirode Trakošćan iz 1974. – pristup očuvanju i unaprjeđenju naslijeđa

► Trakošćan je sa svojim gotičkim, renesansnim, baroknim i neogotičkim slojevima jedan od slojevitijih hrvatskih spomenika. Prvotno srednjovjekovna utvrda, a zatim dvorac, zajedno s građevinama uz dvorac, perivojem s jezerom i park-šumom čini jedinstvenu prostornu cjelinu zaštićenu i dvama zakonima. U radu će se istražiti *Prostorni plan parka prirode Trakošćan iz 1974.* kao prostornoplanska osnova očuvanja i unaprjeđenja prostora čiji su glavni planeri Dragan Boltar i Ante Marinović-Uzelac. Prostorni planovi od prije pola stoljeća pristupali su na inovativan metodološki način očuvanju, unaprjeđenju i revitalizaciji naslijeđa. To dijelom zaboravljeno znanje potrebno je ponovno otkriti i primjenjivati u praksi. Osim metodoloških obilježja pristupa, istražiti će se i koji je model obnove cijelog sklopa planom bio inauguriran i primijenjen; jesu li nastala odstupanja od plana tijekom zadnjih pedeset godina ili je očuvan izvorni koncept; što je od plana izvedeno do danas, a što je i zašto promijenjeno; može li se u povijesnim prostornim planovima prepoznati naslijeđe planerske metode i urbanističko-konzervatorske misli o aktivnoj zaštiti naslijeđa; i, zaključno, ispitati mogućnost primjene tadašnje metode danas u promišljanju mogućih modela za očuvanje, unaprjeđenje i revitalizaciju stotine dvoraca i plemićkih gradova u Hrvatskoj. ●

Jasmina Fučkan

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Bjelokost u muzeju 21. stoljeća – interdisciplinarna disciplina

► Materijalna i istraživačka osnova muzejske zbirke bjelokosti pred kustosa danas stavlja dvostruki izazov. S jedne strane, nezaobilazna su istraživanja svojstava raznolikih materijala koje nominalno obuhvaća krovni termin bjelokosti te povijesnoumjetničkog konteksta njihove obrade, a zatim pronalaženje odgovarajućih komparativnih primjera u zbirkama drugih europskih ili svjetskih muzeja, uz neizbježna preklapanja s arheološkim i etnološkim područjem. S druge strane, jednako je važno konstruirati odgovarajući interpretacijski okvir za prenošenje informacija o muzejskoj građi suvremenoj publici te se stoga taj kontekst gradi s obzirom na odgovornost javne ustanove u široj slici suvremenog društva. Danas se u muzejskom svijetu prepoznaje potreba za isticanjem etike materijala i uspostave kritičkog odnosa između povijesnih umjetničkih zbirki i suvremenih politika zaštite divljih životinjskih vrsta.

Zbirka bjelokosti Muzeja za umjetnost i obrt predstavlja brojčano skromnu, no zaokruženu cjelinu artefakata europske provenijencije, izrađenih u razdoblju od 17. do kraja 19. stoljeća. Tipologija uporabnih i dekorativnih predmeta profanog i sakralnog sadržaja vrlo je raznolika. Izlaganjem kojim će se predstaviti profil zbirke bjelokosti Muzeja za umjetnost i obrt nastojat će se zaokružiti panoramski prikaz naznačene interdisciplinarnosti. ●

Višnja Slavica Gabout

samostalna istraživačica u miru

Suvremena keramika i nove strategije

► U kontekstu problematiziranja keramike kao medija suvremene umjetnosti i njezina promoviranja kao ravnopravnog dijela suvremene umjetnosti, pripremam novo izdanje knjige na tu temu, koja će biti izdana 2023. pod nazivom *Suvremena keramika i nove strategije*. Konceptijski se nastavlja na knjigu *Keramika i suvremena umjetnost*, koja je izdana 2016., i njezin je, tematski i sadržajno, drugi dio. Kao i prva, rezultat je mojih višegodišnjih istraživanja kroz realizaciju dvadesetak likovnih kustoskih projekata (skupnih i samostalnih tematskih izložbi suvremene keramike), izvedenih od 2016. do 2022. u Hrvatskoj i inozemstvu, kroz koje se mogao pratiti razvoj ovog područja. Sada se u knjizi analitički sažima pregled suvremene hrvatske keramike. Odabrani umjetnici/keramičari poglavito su oni suvremenog, često i eksperimentalnog pristupa, koji inkliniraju novim idejama, tehnikama i tehnologijama te pokazuju novi senzibilitet i nove mogućnosti u radu s keramičkim medijem, dokazujući koliko keramika može biti suvremen i izazovan teren za nove vizije, nova iskustva i nove umjetničke strategije. Jer u suvremenoj keramici danas se potiču novi, drugačiji pristupi i novi materijali, stvaraju se suvremeni oblici i dobrodošle su sinergije s drugim materijalima, tehnikama i medijima, pa se i u ovom umjetničkom području zrcali sve ono što se događa u suvremenoj umjetnosti uopće. Zato keramičari suvremenog opredjeljenja danas stvaraju suvremeno koncipiranu skulpturu, skulpturalne kompozicije, asemblaže, *ready-made* objekte, instalacije, svjetlosne objekte, ali i virtualnu (video i digitalnu) keramiku, donoseći nova vizualna, taktilna i perceptivna iskustva. Projekt knjige nedavno je predstavljen na međunarodnom kongresu AIC-IAC u Ženevi (Švicarska). ●

dr. sc. Ivo Glavaš

Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Šibeniku

Obnova šibenskih fortifikacija iz fondova EU-a između rekonstrukcije, restauracije, nove namjene i UNESCO-a

► Velike nepogode, kao što su ratovi, potresi i poplave, uvijek su predstavljale izazov da teško oštećene ili uništene spomenike kulture ili čitave povijesne cjeline obnovimo radikalnim restauratorskim postupcima o čijem karakteru i posljedicama stalno traju znanstvene i stručne rasprave. I tijekom obnove spomenika kulture sredstvima iz europskih fondova također se često posezalo za radikalnim metodološkim postupcima. Od prvog konzervatorsko-restauratorskog zahvata na šibenskoj tvrđavi sv. Mihovila u rujnu 2012., dovršeni su ili su započeli radovi financirani iz fondova EU-a na gotovo svim tvrđavama u gradu Šibeniku. Budući da je tvrđava sv. Nikole 2017. upisana na UNESCO-ov popis, na njoj nije bilo većih rekonstrukcijskih i restauracijskih zahvata, niti se takvi planiraju.

Raspravljat će se o karakteru, metodologiji i uspješnosti zahvata na šibenskom fortifikacijskom sustavu, osobito u kontekstu temeljnoga stručnog prijedora: primjene radikalnoga restauratorskog nasuprot najnužnijem konzervatorskom zahvatu. Pritom je potrebno odgovoriti na pitanje predstavljaju li neki zahvati svojevrsni povratak stilskim restauracijama iz 19. stoljeća. Posebna pozornost posvetit će se i problemu uspostave nove namjene na fortifikacijskim spomenicima na kojima izvornu namjenu – po naravi stvari – više nije moguće uspostaviti. ●

Ivana Hanaček

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti

Od klasnog discipliniranja do graditelja socijalizma: reprezentacija djece u slikarstvu socijalno angažirane umjetnosti u Hrvatskoj

► Izlaganje će predstaviti razvoj ikonografskog obrasca reprezentacije djece u slikarstvu socijalno angažirane umjetnosti u Hrvatskoj. Koncipirano je kao analiza povijesti tipologije koja se pojavljuje u kritičkom realizmu Udruženja umjetnika Zemlja te se dalje razvija u angažiranoj ratnoj produkciji i vrhunac dostiže u složenim ikonografskim programima socijalističkog realizma u ranom poraću. Pritom će se podastrijeti argumenti za tezu da tek umjetnost socijalističkog društva s teorijskim konceptom „škole života”, u kojoj država zamjenjuje obitelj „u neprekidnom procesu odgajanja masa” (Kalinjin), izmiče reprezentacijske obrasce djece iz konteksta patrijarhalnih obiteljskih modela kakve poznajemo u scenama teške svakodnevice hrvatskog seljaštva u međuraću (K. Hegedušić, *Zeleni kader; Rekvizicija; Poplava*) ili u scenama stradanja civila u Drugom svjetskom ratu (I. Mujezinović, *Zbjeg*). U slikarstvu socijalističkog realizma dijete postaje ključni nositelj kompozicije, a predstavlja se kao emancipirani subjekt, graditelj novih društvenih odnosa (V. Svečnjak, *Pioniri na pikniku uz morsku obalu; Školske i izvanškolske aktivnosti*) ili pak kao plod pobjede nad fašizmom i metafora socijalističke države u izgradnji (F. Rački, *Pobjeda*). ●

Andrea Klobučar

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Sumak-ćilimi iz fundusa Muzeja za umjetnost i obrt

► Ćilimi i sagovi među prvim su predmetima nabavljenima za fundus zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt osnovanog 1880. Kao vrste artefakata oduvijek su bili dijelom zbirke tekstila unutar koje čine posebnu cjelinu – zbirku sagova i ćilima. Zbirka danas broji 386 predmeta. U fundusu zbirke zastupljeni su svi osnovni tipovi orijentalnih sagova i ćilima: anatolski, kavkaski, turkmenski i perzijski, što je čini jednom od referentnih zbirki u Hrvatskoj za istraživanje orijentalnog ćilimarstva.

Predmeti u zbirci podijeljeni su, prema tehnici, u dvije osnovne cjeline: na sagove i na ćilime. Unutar svake cjeline predmeti su podijeljeni na grupe prema geografskim regijama nastanka. Kavkaski sagovi i ćilimi drugi su po zastupljenosti u zbirci. Među njima svojom tehnikom ističu se četiri sumak-ćilima. Sumak je tehnika tkanja kojom potka s gornje strane prelazi preko četiri niti osnove, a potom s donje strane preko posljednje dvije. Takvim tkanjem nastaju čvršći i deblji predmeti glatke površine koja nalikuju na vezivo. Predmeti velikih formata izrađeni ovom tehnikom namijenjeni su za pokrivanje podova. Većina kavkaskih sumak-ćilima izrađena je na području sjevernog Kavkaza. Sumak-ćilimi s crvenom bojom pozadine, ukrašeni s dva do četiri medaljona u središnjem polju, poput onih iz Muzeja za umjetnost i obrt, izrađeni su u predjelu Kuba. ●

Marina Lambaša

Muzej grada Šibenika

Predmeti obrtništva renesansnog Nürnbega s nalazišta Mijoka

► Nalazi pronađeni tijekom podvodnoga arheološkog istraživanja na nalazištu pličina Mijoka kod otoka Murtera objavljeni su ove godine u monografiji u izdanju Muzeja grada Šibenika i HRZ-a. Nakon obimnog istraživanja i restauratorsko-konzervatorskih radova, materijal je detaljno obrađen i valoriziran. Dio materijala nedvojbeno je produkt nirnberškog obrtništva te se datira uglavnom u drugu polovicu 16. stoljeća. Riječ je o predmetima kojima pronalazimo analogije u svjetskim muzejima, na najpoznatijim brodolomima, a koji predstavljaju luksuzne primjere obrtničke izrade i renesansne inovacije. U radu će biti riječ o mjedenim žetonima, mjedenim kutijicama s preciznim vagama i utezima, luksuznim predmetima svakodnevnog upotrebe, lokotima sa šifriranim mehanizmima, mehaničkim olovkama te preklopnim sunčanim satovima majstora Hansa Millera, Leonharta Millera i Hansa Tuchera (Duchera) iz Nürnberga. ●

Igor Loinjak

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu, Odsjek za vizualnu i medijsku umjetnost

Metaslikovni pristup tumačenju analitičkog slikarstva

► U ranim tumačenjima analitičkog slikarstva povjesničari su umjetnosti fenomen elementarne slike objašnjavali isključivo kroz okvir lingvističkoga diskursa. U teorijskom pristupu analitičkom slikarstvu kakvo su zarana kod nas ponudili Jerko Denegri, Vlastimir Kusik ili Zvonko Maković isticano je kako je riječ o tautološkom slikarstvu koje eksplicira jednadžbu „slika = slika” te je lišeno ikakvih semantičkih implikacija. Tridesetak godina nakon pojave analitičkoga slikarstva W. J. T. Mitchell pisao je kako je modernističko tumačenje slike kao čistoga vizualnog medija zabluda, jer je osim „čisto slikarskog u njima bilo naslikanih diskursa teorije te idealističke i kritičke filozofije”. Na drugom mjestu u eseju „Metaslike” Mitchell ističe da je svaka slika koja služi za razmišljanje o prirodi slikâ te vizualnim jezikom objašnjava što slika jest zapravo metaslika.

Cilj je izlaganja pokazati kako je, za razliku od ranijeg lingvističko-tautološkoga tumačenja, metaslikovni pristup prikladniji, s obzirom na to da je kroz slikovni (meta)govor o (analitičkoj) slici moguće jasnije precizirati procese koji se zbivaju u slici, ne samo pri njezinu nastanku nego i pri percepciji. Iz perspektive metaslikovnosti, primjeri analitičkog slikarstva metaslike su o sebi, ali i slike koje zadiru u analizu temelja slikarstva. ●

Lana Lovrenčić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Japan 1994. Petra Dabca

► Nastajući u razdoblju od pola stoljeća, fotografski opus Petra Dabca otkriva se kao vlastiti umjetnički univerzum. Od pristupa mediju do izbora tema, rad ovog autora moguće je iščitavati s različitih pozicija. Jedna od dosad detaljnije neobrađenih etapa njegova djela zasigurno je fotografija koju bismo mogli nazvati putopisnom. Iako se tijekom cijelog njegova života rad i putovanja nerazdvojivo isprepliću, sa sigurnošću možemo izdvojiti svega nekoliko ciklusa koji nose ove karakteristike. U okviru kongresa stoga će biti predstavljena serija fotografija nastala pri putovanju u Japan, što će biti prilika ne samo za progovaranje o ovom radu nego i za promišljanje što je putopisna fotografija u žanrovskom smislu. ●

dr. sc. Lovorka Magaš Bilandžić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet,
Odsjek za povijest umjetnosti

Patricia Počanić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet,
Odsjek za povijest umjetnosti

Prema sintezi – Ivo Penić i oblikovanje 1950-ih

► Arhitekt Ivo Penić tijekom poslijeratnih godina aktivno je djelovao na širokom dijapazonu područja – od arhitekture i scenografije do industrijskog oblikovanja i dizajna izložbenih postava. Bio je član Studija za industrijsko oblikovanje i u projektima koje je realizirao u okviru SIO-a ili samostalno oslanjao se na koncepte sinteze umjetnosti, dobrog dizajna, novog standarda stanovanja te modernoga industrijskog oblikovanja racionalnog pokućstva. Tijekom 1950-ih promišljao je suvremeni, cjenovno pristupačni i serijski proizvedeni namještaj, oblikujući ga kroz sintezu apstraktne forme i funkcionalnosti te uz primjenu suvremenih industrijskih materijala. U istom je razdoblju, pozivajući se na apstraktne postulate, realizirao i scenografije te postav nacionalne izložbe Jugoslavije na međunarodnoj manifestaciji *XI. Triennale di Milano* (1957.), a redovito je surađivao i izlagao s drugim autorima (Želimir Zagotta).

Unatoč zapaženoj aktivnosti Ive Penića, njegov je opus do danas ostao neistražen te je cilj izlaganja, koje se temelji na istraživanju arhivske i periodičke građe te autorovih realizacija i izložbi, predstaviti, kontekstualizirati i valorizirati Penićevo djelovanje 1950-ih u području industrijskog oblikovanja, izložbenih postava i scenografije. ●

Lana Majdančić

Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović, Zagreb

Suradnja Ivana Meštrovića i Viktora Kovačića

► Rad prikazuje kronološki tijek suradnje Ivana Meštrovića s arhitektom Viktorom Kovačićem, a posredno i s arhitektom Hugom Ehrlichom. Metodologija istraživanja temeljena je na podacima prikupljenima u tadašnjem tisku i sačuvanoj korespondenciji Meštrovića s Kovačićem i Ehrlichom, s Ružom Meštrović i sa Stjepanom Uršićem, graditeljem kipareva zagrebačkog atelijera.

Pozivi na suradnju, prema sačuvanoj korespondenciji, započeli su 1912. i najvećim su dijelom nerealizirani. Navedene godine Meštrović poziva Kovačića i Ehrlicha na suradnju na njegovim tada aktualnim arhitektonskim projektima, Vidovdanskom hramu ili Prvom muzeju hrvatskih spomenika na kninskoj tvrđavi. Kovačić i Ehrlich pak žele surađivati na spomeniku Josipu Jurju Strossmayeru, izvedbi reljefa u vili Karmi u Clarensu u Švicarskoj, čiju gradnju preuzima Ehrlich nakon Adolfa Loosa. Vila Karma utjecat će i na uređenje interijera kuća Ivana Meštrovića u Mletačkoj ulici u Zagrebu. Nadalje se razjašnjava pitanje Meštrovićeve uređenja crkve sv. Blaža, odnosno postavljanja sakralnih reljefa i *Raspeća*, te uređenje baptisterija. U radu će biti objavljeno i Kovačićevo pismo s odgovorom na poziv na sudjelovanje na *Izložbi jugoslavenskih umjetnika* u Parizu, koje je često interpretirano, ali nije objavljivano. Na kraju će biti spomenuta i jedina djelomično ostvarena suradnja povezana s izgradnjom atelijera i atrija u Mletačkoj ulici 6 te utjecaj Viktora Kovačića i Huga Ehrlicha na uređenje interijera u Mletačkoj ulici 8 i 10. ●

Danijela Markotić

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

Biskup Đuro Kokša – doprinos hrvatskoj povijesti umjetnosti

► Biskup Đuro Kokša rođen je 1922. u Molvama, u srcu Podravine. Ove godine navršava se stotinu godina od rođenja ovog zagrebačkog biskupa, teologa, filozofa, povjesničara, kanonista i sakupljača, dugogodišnjeg rektora Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu te utemeljitelja i kolekcionara raskošne zbirke umjetnina koja je danas u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije. Tijekom svojeg života i rada biskup Kokša sustavno je prikupljao umjetnička djela domaćih i stranih majstora te zbirku čine četiri zasebne, unutar sebe zaokružene cjeline: Zbirka slika starih majstora, Zbirka inozemnih umjetnika 20. stoljeća, Zbirka djela hrvatskih umjetnika 20. stoljeća te Zbirka hrvatskih naivnih umjetnika. Zbog svoje kolekcionarske strasti i želje da zbirku ostavi u naslijeđe hrvatskom narodu često je uspoređivan s biskupom Strossmayerom, no manje je poznato da je biskup Kokša svoje djelovanje nerijetko usmjeravao i u promicanje hrvatske umjetnosti izvan granica domovine. Posebno se pritom ističe otvaranje novonastale Zbirke suvremene sakralne umjetnosti u Vatikanskim muzejima 1973., kada su se – njegovim zalaganjem i posredovanjem – i hrvatski umjetnici, poput Ivana Meštrovića, Joze Kljakovića, Emanuela Vidovića, Ive Dulčića i drugih, našli među onima koji su dobili priliku predstaviti svoja djela u jednom od najvećih svjetskih muzeja. ●

dr. sc. Matko Matija Marušić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Kult i atribucija: srednjovjekovna raspela „božanskog” Michelangela

► U 17. stoljeću nastao je impozantan broj tekstova o srednjovjekovnim kipovima, Bogorodicama s Djetetom i raspelima, mahom iz pera lokalnih crkvenih velikodostojnika. U središtu tih narativa bila su čudotvorna ozdravljenja i spasenja ostvarena božanskom intervencijom putem svetih predmeta. U pravilu, narativi izostavljaju podatak o autoru i naručitelju djela, sugerirajući da je riječ o predmetu „koji nije stvorila ljudska ruka” (*acheropoietae*), odnosno koji je doplovio morem, doletio zrakom i slično. Zabilježeni su, međutim, slučajevi u kojima su čudotvorni narativ i kulturna vrijednost predmeta počivali upravo na autoru koji je, primivši „božansku” inspiraciju, izradio djelo koje posjeduje čudotvorne moći. Primjerice, u 17. stoljeću raspelo iz druge polovice 14. stoljeća iz Kotora i otprilike stoljeće mlađe iz Pordenonea „atribuirana” su Michelangelu Buonarrotiju. U izlaganju će se raspravljati što navedeni primjeri – nespojivi s nekima od temeljnih metoda povijesti umjetnosti, stilskom analizom i atribucionizmom – govore o shvaćanju kultura svetih predmeta i njihovu autorstvu u 17. stoljeću. Pokušat će se odgovoriti na dva pitanja: (a) zašto su dva gotička raspela bila pripisana *divin* Michelangelu te (b) kako je rastući „kult umjetnika” u 17. stoljeću proširio inače vrlo suženi raspon narativa o čudotvornim predmetima ranonovovjekovnog kršćanstva? ●

dr. sc. Daniela Matetić Poljak

Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija

Gotički Portal u Ulici kralja Petra Krešimira IV. u Splitu

► Pri uklanjanju manje površine žbuke s dijela fasade u prizemlju kuće u Ulici kralja Petra Krešimira IV. (br. 3-5) otkriveni su ostaci gotičkog portala. Dovratnici portala su otučeni, a luneta je još uvijek većim dijelom prekrivna žbukom. Ipak, iz sačuvanih se elemenata može zaključiti da je riječ o zanimljivom primjeru gotičkog portala stambene arhitekture, nastalom u razdoblju prije angažmana radionice Jurja Dalmatinca u Splitu. Gotički portali mogli su pripadati novosagrađenim gotičkim kućama, no često je bila riječ o adaptacijama starijih kuća kojima se mijenja portal. Za veći broj kuća s gotičkim portalima nije poznato tko su bili vlasnici, kao ni za ovu. U prizemlju objekta u interijeru je ugrađen spolij gotičkog kapitela.

U Splitu je iz „predjurjevskog” razdoblja sačuvano sedamnaest gotičkih portala kuća. Tri gotička portala vezana su uz sakralne objekte: benediktinski samostan Sv. Marije de Taurello i crkvu Svetog Duha (portal crkve i dvorišni portal). Novootkriveni portal stavlja se u kontekst cjelokupnog korpusa gotičkih „predjurjevskih” portala u Splitu. ●

Gabrijela Matic

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Suvremena sakralna arhitektura Dalmacije

► Sakralna arhitektura oduvijek je bila glavni simbol mnogih gradova i naselja. Izaziva divljenje i strahopoštovanje, a u njezinim ostvarenjima ogledao se povijesni, kulturni i umjetnički napredak pojedinog društva. Suvremena sakralna arhitektura naoko dokida taj niz. Naime, suvremene sakralne građevine oslobođene su kanona gradnje, što arhitektima ostavlja mogućnost interpretiranja sakralnog prostora kroz autorsku, umjetničku optiku. To često znači i znatan odmak od tradicije, no čini li svaki odmak i napredak?

Razvoj suvremene sakralne arhitekture u Hrvatskoj započeo je raspadom Jugoslavije. Nakon višegodišnje zabrane izgradnje novih sakralnih građevina, Crkva nakon 1990. raspisuje natječaje za izgradnju više od 80 novih crkava na području Dalmacije.

Analizirajući do sada neobjavljenu arhivsku građu Splitsko-makarske, Zadarske i Šibenske nadbiskupije, uz obilazak i snimanje terena, zaključuje se kako se suvremena sakralna arhitektura na području Dalmacije razvija u oslabljenoj vezi s tradicijom dalmatinskog graditeljstva. Elementi tradicije razvidni su ponajviše na zvoncima i na dekorativnim elementima, dok se suvremenost postiže novim materijalima u izgradnji. Suvremena sakralna arhitektura Dalmacije u rijetkim je primjerima ostvarila dobru mjeru i komunikaciju tradicionalnog i suvremenog, ključnu za uspješno suvremeno sakralno ostvarenje. ●

Branko Metzger-Šober

samostalni istraživač

Obnovljeno/zaboravljeno

► Izlaganje problematizira odnos stanja i obnove umjetničkih djela u javnom prostoru grada Rijeke: tri zidna oslika Vilima Svečnjaka *Školske i izvanškolske aktivnosti pionira* u osnovnim školama „Nikola Tesla” i „Turnić” iz 1950. te zidni oslik Carla Sbise *Gabriele D’Annunzio čita Kvarnersku povelju* u Riječkom neboderu Umberta Nordia iz 1942. Riječ je o ideološkim zidnim oslicima kao produktima vremena u kojima su nastali. Umjetnost uvijek izražava neke ideje, pa se time i ideološko slikarstvo kroz povijest pokazalo neizbježnim. Ideologije se stvaraju i polako usađuju primjenom raznih agensa poput obrazovnog sustava, umjetnosti i medija. Dok traju u svojoj dominaciji, teško im se oduprijeti i kritički ih sagledati, no kada prestanu biti dominantne i budu zamijenjene, lako ih je kritizirati. Za razliku od Svečnjakovih zidnih oslika koji su obnovljeni i spadaju u red rijetko sačuvanih zidnih oslika u Rijeci iz razdoblja socijalističkog realizma, za zidni oslik Carla Sbise utvrđeno je postojanje s nejasnim stavom oko njegove obnove. Ovo Sbisaovo djelo bilo je u potpunosti nepoznato javnosti do 1980., dok nisu bile otkrivene fotografije koje su ukazale na njegovo postojanje. Kao školovani tršćanski umjetnik, Carlo Sbisa imao je vrlo respektabilan položaj među talijanskim umjetnicima naklonjenima idealu modernog klasicizma. Zalagao se za oporavak zidnoga slikarstva, kao i za povratak talijanskim primjerima i talijanskoj tradiciji. Njegovo djelo nastalo u Rijeci smatra se jedinim izvedenim izvan prostora Italije te njegovim ponajboljim ostvarenim radom. ●

Marko Filip Pavković

samostalni istraživač

Rod upisan u prostor: bilješke o opresivnim silnicama rodne dihotomije upisanima u prostorne odnose javne i rezidencijalne arhitekture 18. stoljeća

► Teoretičari arhitekture – počevši od Vitruvija, preko za ovu temu najvažnijega Jacques-Françoisa Blondela, pa sve do naših suvremenika – nekada su eksplicitno, a najčešće implicitno pisali o muškome i virilnome te ženskome i feminilnome u arhitekturi. Ovdje će se ukazati na to koliko je Blondelu suvremena arhitektonska praksa korespondirala s njegovim promišljanjima te kako možemo uočiti izrazito odvajanje arhitekture javne, virilne sfere od one privatne, feminilne, koja je bila lišena vidljivosti u javnome prostoru – prostoru moći. Pokazat će se i kako su neki arhetipski konstrukti o muškim i ženskim oblicima bili prisutni u francuskoj i europskoj profanoj arhitekturi i perivojnom oblikovanju 18. stoljeća, pri čemu će u obzir biti uzete analiza prostornih oblika te onih arhitektonske plastike, kao i analiza proporcijских odnosa dijelova arhitektonskih sklopova, koji će biti interpretirani na razini simbolā. Razmotrit će se i uloga naručiteljica građevina i opreme interijera te njihov ukus, koji su usvojile kroz odgoj i obrazovanje. Izlaganje nastoji ponuditi interpretativni model primjenjiv i na analizu arhitekture drugih povijesno-stilskih razdoblja iz feminističke perspektive, no Francuska i ostatak Europe u 18. stoljeću vjerojatno su najbolji primjer za elaboraciju navedenoga, kao i suodnos rokokoja i klasicizma. ●

Leopold Rupnik

samostalni istraživač

Analiza i interpretacija kurikuluma i udžbenika Likovne umjetnosti iz perspektive rodne ravnopravnosti

► Rad se bavi istraživanjem rodne osjetljivosti udžbeničkih tekstova nastavnoga programa i kurikuluma srednjoškolskoga predmeta Likovna umjetnost te mjeri razlike u stupnju rodne osviještenosti novijih i starijih publikacija i programskih, odnosno kurikulumskih dokumenata. Cilj je rada pokazati na koji način spomenuti udžbenici i obrazovni dokumenti govore o pitanjima rodne i ženske problematike te na koncu kroz rad dati konkretne primjere rodno osjetljivih didaktičkih materijala. ●

dr. sc. Sanja Sekelj

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

dr. sc. Željka Tonković

Sveučilište u Zadru, Odjel za sociologiju

Kontinuiteti i diskontinuiteti na vizualno-umjetničkoj sceni u Hrvatskoj tijekom 1990-ih i 2000-ih: uloga Sorosevih organizacija

► Fokusirajući se na razdoblje od 1994. do 2006., ovo istraživanje o Sorosevoj zakladi i njezinim *spin-offovima* primjenjuje mješovite metode u svrhu izučavanja strukture vizualno-umjetničke scene u Hrvatskoj, kao i pozicije koju su unutar nje zauzimale Soroseve organizacije. Temeljeći se na kvantitativnoj analizi mrežnih vizualizacija i kvalitativnoj strukturalnoj analizi narativnih intervjua – teorijski uokvirenih kroz pojmove polja, mreže i kompleksnosti – istraživanje premješta fokus s pitanja što su Soroseve organizacije trebale biti na to što su zaista bile u određenom prostoru i vremenu. Analiza ističe različite strategije i trajektorije Sorosevih organizacija u Hrvatskoj. Pokazuje da su tijekom 1990-ih uglavnom odigrale funkciju održavanja kontinuiteta, dok su se prave strukturne promjene na sceni, barem djelomično pod utjecajem Sorosevih organizacija, dogodile tek nakon 1999. s nastankom nezavisne kulturne scene. ●

dr. sc. Svjetlana Sumpor

Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Zagreb

Muzeološka koncepcija novog stalnog postava Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti i njegov budući dom u Demetrovoj 18 u Zagrebu

► Javnosti je malo znano da je zgrada u Ulici sv. Ćirila i Metoda 3 u Zagrebu, u kojoj je već više desetljeća smješten Hrvatski muzej naivne umjetnosti, u privatnom vlasništvu te da muzej za svoj smještaj plaća najam. Osnivač (Republika Hrvatska) je više puta pokušao za Hrvatski muzej naivne umjetnosti osigurati prikladniji dom. Godine 2019. dodijelio mu je zgradu u Ulici Dimitrija Demetra 18 u Zagrebu, čiju je već tada prisutnu potrebu za temeljitom renovacijom potres 2020. još dodatno pojačao. Zgrada u Demetrovoj 18, budući dom Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti, trenutačno je u postupku višegodišnje obnove, koja se planira financirati s pomoću sredstava iz fondova EU-a. Na poziv osnivača muzeja, 2020. izradila sam „Muzeološku koncepciju novog stalnog postava Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti”. Muzeološka koncepcija dobila je dvije pozitivne stručne recenzije, prihvaćena je od Stručnog i Upravnog vijeća HMNU-a te od Hrvatskog muzejskog vijeća. Ovom prigodom namjera mi je predstaviti je, kako bi se javnost upoznala s osobitostima i potrebama ove umjetničke zbirke i muzejske institucije te s prijedlogom njezine optimalne prezentacije. ●

Andreja Šimičić

Muzej Slavonije, Osijek

Predmeti umjetničkog obrta kroz postave Muzeja Slavonije

► Muzej Slavonije od svojeg je osnivanja primarno djelovao kao *de facto* arheološki muzej. S vremenom se zanimanje i kustosa i javnosti širilo na prikupljanje povijesnih, kulturnih, umjetničkih i etnografskih predmeta te je danas najveći kompleksni muzej u Hrvatskoj. Na primjeru nekoliko povijesnih postava muzeja pokazat će se afirmacija predmeta umjetničkoga obrta. Prvi je stalni postav, u tradiciji muzeoloških koncepcija 19. stoljeća, predstavio čitav muzejski fundus s posebnim naglaskom na numizmatiku. Novi kustoski koncept dr. Franje Buntaka iz 1938. usmjerio je razvoj muzeja prema širem sustavnom prikupljanju građe, a time i predmetima likovnih i primijenjene umjetnosti. Novo je promišljanje muzejske djelatnosti, kao i društvena situacija, povećala fundus muzeja predmetima umjetničkoga obrta, što je 1951. omogućilo otvorenje prvoga stalnog postava Odjela umjetničkog obrta. Glavna je tema toga postava *Stilski razvoj namještaja*, sa zbirkom namještaja kao okosnicom te umjetničkim i kulturno-povijesnim predmetima kao ilustracijom povijesnih razdoblja. Tijekom Domovinskog rata građa je evakuirana i od tada Muzej Slavonije nema stalni postav.

Izlaganje će se osvrnuti na nerealizirani postav prof. Ive Maroevića iz 1990-ih, te na koncept stalnoga postava koji je trenutačno u izradi, koji bi se trebao nalaziti u zgradi Donje oružarnice. ●

dr. sc. Ivana Tomas

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Predromanička ploča s lokaliteta Tri crkve na Boninovu u Dubrovniku

► Tema je izlaganja predromanička ploča s lokaliteta Tri crkve na gradskom predjelu Boninovo u Dubrovniku. Ulomak se nalazi u sjevernom zidu barokne kapele sv. Ilara, a ondje je uzidan u drugoj polovici 20. stoljeća. Premda je riječ o reljefno urešenoj ploči većih dimenzija i vrlo kvalitetne izvedbe, u dosadašnjoj literaturi tek je usputno spominje Nikola Zvonimir Bjelovučić 1929. Po svojoj dobroj očuvanosti i veličini, ploča s lokaliteta Tri crkve zasad je i najreprezentativniji ranosrednjovjekovni nalaz detektiran na prostoru između gradskih predjela Pila i Boninova. Na osnovi podrobne komparativne analize s predromaničkom građom iz Dubrovnika i njegove okolice, namjera je ukazati kako je riječ o reljefu iz prve polovine ili sredine 10. stoljeća. Osim određivanja vremena nastanka i kontekstualizacije s ostalim srodnim primjerima toga sloja predromaničke skulpture na dubrovačkom prostoru, a napose u dubrovačkoj povijesnoj jezgri, preispitat će se i provenijencija same ploče s lokaliteta Tri crkve na Boninovu, s posebnim osvrtom na fenomen dislokacije reprezentativnijih ulomaka istoga vremena nastanka kao i razmatrane ploče na prostoru gradu Dubrovniku. ●

Zlatko Tot

Društvo povjesničara umjetnosti Rijeka

Kritički regionalizam u opusu arhitekta Julija De Luce

► Izlaganje se temelji na istraživanju koje je nastalo za potrebe pisanja diplomskog rada obranjenog 2018. Fokus ovog istraživanja djela su arhitekta Julija De Luce, nastala u duhu takozvanoga „kritičkog regionalizma”, kao i preispitivanje i razmatranje toga pojma. Koje odrednice mora ispuniti prostorni entitet da bi pripao u kategoriju kritičkog regionalizma? Predstavlja li kritički regionalizam novi aspekt po pitanju stila, naslijeđeni izričaj ili možda revolt i negaciju internacionalne pomame za geometrijskom pravilnošću koja je dominirala tijekom 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća? Pitanja poput ovih samo su početak istraživanja misli koja je i na području istočne jadranske obale ostvarila svoju prisutnost.

Realizacije poput hotela Neptun pokraj Poreča ili hotela International na otoku Rabu predstavljaju interpolacije moderne arhitekture koje neprimjetno popunjavaju vizure starih gradova. One su duh modernizma i nove gradnje, ali istodobno nastavljaju i održavaju kontinuitet određene sredine. U primjeru poslovno-trgovačkog centra iz Vinkovaca De Luca pokazuje kako se kritički regionalizam drugačije manifestira u prostoru. Za razliku od ostalih spomenutih primjera, koji se nalaze na obali istočnoga Jadrana ili otocima, ovaj se primjer gradi na slavonskoj ravnici u nešto drugačijem scenariju. ●

dr. sc. Margareta Turkalj Podmanicki

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu, Odsjek za vizualnu i medijsku umjetnost

Što nama znači ukrajinska graditeljska baština? Bilješke sa stručnog putovanja zapadnom Ukrajinom 2021.

► Istraživanja i interpretacija hrvatskog graditeljskog nasljeđa, inače tradicionalno usmjereni na komparativne primjere zapadne i srednje Europe, dosad se nisu dovodila u vezu sa spomenicima i graditeljima koji su djelovali na području Ukrajine. Međutim, stručno putovanje povjesničara umjetnosti zapadnom Ukrajinom, vođeno dvjema istraživačkim temama – dvorci s bastionima i isusovačke crkve graditelja Giacomina Briana, pokazalo je da su ukrajinski primjeri relevantni u vrednovanju i interpretaciji nekih od najistaknutijih primjera hrvatske barokne arhitekture – dvorca Eugena Savojskog u Bilju (dvorac s bastionima) i crkve sv. Vida u Rijeci (projekt Giacomina Briana). Osim prikaza zapadnoukrajinskih spomenika koji obogaćuju srednjoeuropski barokni graditeljski korpus, otvara se i pitanje ratne ugroze tih spomenika te njihove obnove u okolnostima aktualnog rata u Ukrajini. ●

dr. sc. Aleksandra Uzelac

Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb

dr. sc. Sanja Tišma

Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb

dr. sc. Damir Demonja

Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb

Projekt SoPHIA (*Social Platform for Holistic Heritage Impact Assessment*): ciljevi, rezultati i učinci

► Europska unija prepoznaje kulturnu baštinu kao strateški resurs za održivu Europu te se ona, osim u kulturne politike, sve više integrira u razne druge nacionalne i europske politike, čime se nastoji stvoriti dodana vrijednost. Kako bi se razvio održivi pristup, Europska komisija preispitala je procjenu učinaka povezanih s intervencijama u području kulturne baštine, usredotočujući se na koncept „kvalitete intervencije”.

Projekt programa Obzor 2020. „SoPHIA – društvena platforma za cjelovitu procjenu učinaka baštine” pokušao je kroz provedena istraživanja doprinijeti raspravi o prikladnosti postojećih modela procjene učinaka u području kulturne baštine te uvođenju naprednijih i sveobuhvatnijih modela koji će poticati održivost na temelju cjelovitih pristupa temeljenih na više različitih domena. Analizama kvalitete ‘intervencija’ kulturne baštine u urbanim okruženjima i povijesnom okolišu projekt je razvio model holističke procjene utjecaja intervencija na kulturnu baštinu (engl. *holistic impact assessment model*) i s tim povezane odgovarajuće indikatore i standarde te tako dao doprinos razvoju strateških i integriranih europskih politika.

U ovom radu predstaviti će se i analizirati konkretno ostvareni ciljevi, rezultati i učinci koji bi trebali proizaći iz projekta SoPHIA te izdvojiti važnost projekta u području europske kulturne baštine. ●

dr. sc. Daniel Zec

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet,
Katedra za povijest umjetnosti

Devastacija, relokacija i reinterpetacija Spomenika palim vojnicima 78. Šokčevićeve pukovnije u Osijeku

► Konzervacija spomenika palim vojnicima 78. Šokčevićeve pukovnije u Osijeku, za koju su recentno odobrena financijska sredstva, povod je za (ponovno) razmatranje mogućnosti njegova vraćanja na izvornu lokaciju, kao i za propitivanje suvremene reinterpetacije njegova izvornoga značenja. Spomenik je dislociran s izvorne lokacije i nekoliko je puta premještan. Prema zamisli autora Roberta Frangeša Mihanovića, bio je predviđen za postavljanje u sasvim drukčijim prostornim uvjetima od onih u kojima egzistira na sadašnjoj lokaciji, gubeći se u golemom otvorenom prostoru. Uslijed zadnje relokacije spomenika 1996. dolazi i do nove interpretacije njegova značenja: „palog vojnika” koji komemorira konkretan povijesni događaj predstavlja se kao „hrvatskog domobrana” – univerzalnoga simboličkog heroja u suvremenom povijesno-političkom kontekstu. S druge strane, univerzalno tumačenje simbolike spomenika povezivanjem prošlosti i sadašnjosti istaknuto je i pri samom postavljanju 1898. Nakon demontiranja 1946., na približno istoj je lokaciji 1952. podignut spomenik žrtvama fašizma s kosturnicom. Taj je spomenik nepovratno uništen 1991., no kosturnica je i dalje na mjestu, bez propisnoga spomeničkog obilježja. Restitucija spomenika na izvornu lokaciju problematična je zbog pitanja koegzistiranja dvaju memorijalnih obilježja različitog značenja na istoj lokaciji. ●

dr. sc. Danko Zelić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Dubrovački patriciji pred izazovom arhitekture: javne gradnje u 15. i 16. stoljeću

► U izlaganju će biti riječi o utjecaju pripadnika vlasteoskog staleža na arhitektonsko oblikovanje dubrovačkih građevina financiranih javnim novcem tijekom 15. i 16. stoljeća. Polazna je hipoteza istraživanja da su u tim graditeljskim zahvatima nadstojnici gradnje – dubrovački plemići birani u Vijeću umoljenih – imali znatno većeg udjela no što im pridaje historiografija. Osim rukovođenja, tj. administrativnog upravljanja procesom gradnje, na nekoliko karakterističnih primjera nastojat će se pokazati da su nadstojnici gradnje (u izvorima zvani *suprstantes*, *officiales* ili *provisores fabricae*) imali i odlučujuće uloge u definiranju arhitektonskog programa zdanja, koje je u pravilu prethodilo odabiru izvoditelja i/ili izradi projekta te otvaranju gradilišta. S obzirom na neprijeporne pokazatelje o stručnosti i iskustvu pojedinaca, pritom se, naravno, postavljaju i pitanja načina stjecanja i prenošenja specijalističkih arhitektonsko-graditeljskih znanja u krugu vlasteoskog staleža te, naposljetku, pitanja oblikovno-stilskih odabira. ●

dr. sc. Andrej Žmegač

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Iskušnja jednog upisa na popis svjetske baštine – pet godina poslije

► Godine 2017. na popis svjetske baštine pri UNESCO-u upisane su utvrde što su nekoć pripadale Mletačkoj Republici. Neke od njih podignula je od temelja, no svima je bitno odredila novovjeku građevnu strukturu. Posrijedi je tzv. serijsko kulturno dobro, jer se sastoji od više komponenata (tj. utvrda), koje tek zajedno postizu traženu vrijednost. Proteže se kroz tri države: u Italiji su Bergamo, Peschiera i Palmanova, u Hrvatskoj Zadar i Šibenik (Sv. Nikola), u Crnoj Gori Kotor. Objedinjeno kulturno dobro dobilo je naslov „Mletačke utvrde 16. i 17. stoljeća: *Stato da Terra – zapadni Stato da Mar*”.

Najveći je hendikep ovoga projekta što se ne nastavlja prema istoku, jer bi Grčka tvorila njegov logičan nastavak. Premda na svojem tlu ima niz kapitalnih utvrda što odgovaraju navedenom naslovu, Grčka se sama povukla iz kandidature. O procesu nominacije govore ključni dokumenti, a riječ je o kandidacijskom materijalu (*Nomination Format*) te njegovoj recenziji, što ju je dao izraditi UNESCO. U oba dokumenta ima zanimljivih, pa i neočekivanih iskaza te na njih treba skrenuti pozornost. Napokon, obrazloženje upisa ovoga kulturnog dobra podrazumijeva svojevrsnu konstrukciju o kojoj se može povesti zanimljiva i složena rasprava. ●

dr. sc. Maja Žvorc

samostalna istraživačica

Prilog poznavanju rada Ivana Komersteina u kamenu: nadgrobna ploča Jurja Orehovačkoga iz zagrebačke katedrale

► U Muzeju grada Zagreba pohranjena je nadgrobna ploča zagrebačkoga kanonika i kantora Jurja Orehovačkoga (? – ?, 1687.) koja se izvorno nalazila u zagrebačkoj prvostolnici (pronađena je pri obnovi katedrale koja je uslijedila nakon potresa 1880.). Nadgrobnik dosad nije stručno obrađen. Na njemu je predočen par *putta* koji nose kanonikov grb, kartuša s posvetnim natpisom te motivi funeralne ikonografije, a prostor između navedenih elemenata ispunjen je gustim prepletom vitica i lišća akanta. Način oblikovanja *putta* te posebice akanta vrlo je srodan radovima Ivana Komersteina (? , polovica 17. st. – Zagreb, 1694./95.), jednoga od najistaknutijih ranobaroknih kipara aktivnih na području kontinentalne Hrvatske. Usporedba s drugim poznatim majstorovim radovima u drvu i kamenu – poput oltara sv. Franje Borgije (1680. – 1684.) iz crkve sv. Katarine, epitafa Nikole III. Erdődyja (†1693.) iz katedrale ili pak spomen-ploče biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića (1692.) s kaptolske knjižnice – potvrđuje mogućnost da je nadgrobnik Jurja Orehovačkoga proizašao iz Komersteinerove radionice. Izrada nadgrobnika uklapa se u majstorovo područje djelatnosti te, ako je atribucija točna, predstavlja jedno od njegovih rijetkih sačuvanih djela izrađenih u kamenu. ●

Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirka: metodologija i rezultati – odabrani primjeri

Voditeljica: **dr. sc. Ljerka Dulibić**

Panel okuplja izlaganja u kojima će biti predstavljena istraživanja koja se provode u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost *Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirka* (<https://zagartcoll.hazu.hr/>). U fokusu je projekta istraživanje arhivskih izvora te povijesnoumjetnička obrada umjetničkih djela i ostalih predmeta kulturne baštine koji su (bili) u zagrebačkim privatnim i javnim zbirka. Odabranim izlaganjima predstaviti ćemo nove doprinose pojedinim temama na temelju kojih je moguće komparativno razmatranje sakupljačkih obrazaca i strategija akvizicija pojedinaca, obitelji i/ili institucija u širem razdoblju. Cilj nam je predočiti metodologiju i predstaviti rezultate recentnih istraživanja kako bismo ukazali na važnost i mogućnosti istraživanja provenijencije kao nezaobilazne metode suvremene povijesti umjetnosti.

Sudionici: **Lucija Burić, Ljerka Dulibić, Ivan Ferenčak, Ana Petković Basletić, Tanja Trška, Iva Pasini Tržec, Petra Vugrinec**

dr. sc. Ivan Ferenčak

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb

Ana Petković Basletić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Kabinet grafike, Zagreb

Knjižne ilustracije iz zbirke Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Kabinetu grafike HAZU-a

► Polihistor Ivan Kukuljević Sakcinski jedna je od najvažnijih ličnosti hrvatske povijesti 19. stoljeća, zaslužan za sakupljanje nebrojnih djela kulturne baštine. Tijekom života formirao je obimnu zbirku umjetnina i još bogatiju knjižnicu na razmeđu kojih stoji specifična skupina – izresci ilustracija iz starih i rijetkih knjiga. Primjerci takvih izrezaka poznati su u nekoliko javnih zbirki. Međutim, izvan fokusa istraživača ostala je pozamašna zbirka od više tisuća fragmenata koja se čuva u Kabinetu grafike HAZU-a. Namjera je izlaganja predstaviti tu nepoznatu zbirku i kroz izabrane primjere ocrtati širinu raspona građe te utvrditi naslove knjiga iz kojih su ilustracije izrezane. Naznačit će se tragovi provenijencije zbirke te će se razmotriti implikacije Kukuljevićeve povezanosti s izrezivanjem knjiga odnosno lakunama, koje su u stručnim krugovima poznate kao „Kukuljevićeve rupe”. ●

dr. sc. Tanja Trška

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Biskup Strossmayer i „dubrovački Michelangelo”

► Slika *Oplakivanja* iz 16. stoljeća, danas u privatnoj zbirci u SAD-u, podrijetlom iz Dubrovnika, u novije je vrijeme bila u fokusu međunarodne stručne javnosti zahvaljujući ambicioznoj atribuciji Michelangelu. Manje poznat podatak jest želja biskupa Strossmayera da je krajem 1873. otkupi i vrati u domovinu kao „stvar narodnu”, u trenutku kada je već bila poslana na procjenu u Frankfurt. Žaleći što obitelj koja je sliku poslala u tuđinu ne zna da u Zagrebu postoji Akademija i da đakovački biskup nabavlja umjetnine, Strossmayer je ozbiljno razmatrao mogućnost akvizicije slike (i tada pripisane Michelangelu) u cilju „da bude vlastitost našega muzeja” te je u tu svrhu putem svojih dubrovačkih i bečkih korespondenata istražio njezinu provenijenciju. U izlaganju će biti predstavljena ta dosad zanemarena epizoda iz povijesti slike, rekonstruirana na temelju arhivskih istraživanja. ●

Lucija Burić

samostalna istraživačica

Donacija Ivana Ružića Strossmayerovoj galeriji HAZU-a – okolnosti nabave i darovanja umjetnina

► Poklon odvjetnika i političara Ivana Ružića (1848. – 1915.) iz 1892. jedna je od najvećih ranih donacija Strossmayerovoj galeriji. Njime je zbirka uvećana za trideset djela – 29 slika i jedan crtež – heterogenih po kvaliteti, pripadnosti slikarskim krugovima i vremenu nastanka. Među brojnim ostalim donatorima Strossmayerove galerije, Ružićev je slučaj jedinstven jer nije riječ o donaciji skupljača i poznavatelja umjetnina, već o ciljanoj nabavi umjetničkih djela isključivo s namjerom da obogate novoosnovanu javnu galeriju. U dosadašnjoj je literaturi o tim djelima i Ružiću kao donatoru pisano tek sporadično, a donacija nije bila sustavno obrađena kao cjelina. U izlaganju će biti predstavljen niz novih istraživačkih rezultata i zaključaka o donatoru, okolnostima donacije i doniranim djelima. ●

dr. sc. Iva Pasini Tržec

samostalna istraživačica

dr. sc. Ljerka Dulibić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb

Donacija Gustava Koritića Mrazovečkog Strossmayerovoj galeriji HAZU-a

► Pravnik i banski savjetnik Gustav Koritić Mrazovečki (1857. – 1937.) poklonio je 1927. Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti četiri slike, identificirane na temelju recentnih arhivskih istraživanja. U izlaganju će donirane slike biti povijesnoumjetnički analizirane i valorizirane, a osobita pažnja bit će usmjerena na utvrđivanje njihove ranije provenijencije. Nastojat će se istražiti skupljačka djelatnost kalničkoga plemenitaša Gustava Koritića Mrazovečkoga koji je prikupio zbirku koja je nekoć bila „prebogata sa antiknim pokućstvom i predmetima” te će se dati uvid u obiteljsku ostavštinu koju je – osim Akademiji – Gustav Koritić Mrazovečki donirao gradskim muzejima u Varaždinu i Zagrebu te tadašnjoj Sveučilišnoj biblioteci. ●

dr. sc. Petra Vugrinec

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

Provenijencija djela Vlahe Bukovca: od Strossmayerove galerije starih majstora HAZU-a do Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti

► U izlaganju će biti predstavljeno istraživanje provenijencije Bukovčevih djela koja su na različite načine postala dijelom fundusa Strossmayerove galerije, a danas se slijedom izdvajanja dijela umjetnina iz Strossmayerove galerije nalaze u Nacionalnom muzeju moderne umjetnosti. Kao jedan od najstarijih muzeja u Hrvatskoj, Strossmayerova je galerija proširivala fundus raznim donacijama, a na njega su znatno utjecale strukturne promjene unutar institucije uzrokovane mijenom društveno-političkih uređenja. U tom je smislu indikativna provenijencija, tj. porijeklo, način i razlog ulaska predmeta u fundus. Na primjeru djela Vlahe Bukovca nastalih u razdoblju najživlje donatorske djelatnosti ukazat će se na važnost evidentiranja svih promjena povezanih s putom umjetničkog djela nakon njegova nastanka, a upotpunjeni podaci o provenijenciji pridonijet će cjelovitoj spoznaji o antologijskim primjerima Bukovčeva opusa. ●

Modeli i prakse globalne kulturne razmjene i Pokret nesvrstanih zemalja: istraživanja prostorno-vremenske kulturne dinamike

Voditeljica: **dr. sc. Ljiljana Kolečnik**

Panel će prikazati rezultate rada na projektu Hrvatske zaklade za znanost *GLOBE_Exchange*, čiji su predmet modeli globalne kulturne razmjene u razdoblju od 1961. do 1989., odnosno, od osnivanja Pokreta nesvrstanih zemalja do njegova 9. samita, nakon kojega ideja nesvrstanosti gubi utjecaj u međunarodnoj politici. Izbjegavajući jugocentričnu perspektivu, a ne umanjujući ulogu Jugoslavije u Pokretu nesvrstanih, projektna istraživanja fokusirana su na kulturne politike Globalnoga Juga i pripadajuće im modele kulturne razmjene zasnovane na idejama solidarnosti, suradnje i ravnopravnosti iz osnova politike nesvrstavanja. Uokviruju ih usporedne analize unutarnje ekonomske i političke dinamike pokreta, koje olakšavaju razumijevanje društvenih posljedica dekolonizacije, kao i prirode intervencije kulturno-razmjenskih praksi nesvrstanih zemalja u umjetnost, arhitekturu i globalnu vizualnu kulturu promatranog razdoblja.

Sudionici: **Tamara Bjažić Klarin, Martina Bobinac, Nikola Bojić, Sanja Horvatinčić, Ljiljana Kolečnik, Vlatka Lemić**

dr. sc. Ljiljana Kolečnik

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Od Havane i Mexico Cityja, preko Alžira do Dakara: kulturna razmjena i Pokret nesvrstanih zemalja

► Pokret nesvrstanih jedan je od tri velika poslijeratna globalizacijska projekta koji se, artikulacijom političkih, ekonomskih i društvenih interesa Globalnoga Juga, zasniva kao alternativa blokovskoj politici hladnoga rata. U pozadini homogenizacije njegovih političkih ciljeva odvijao se neposredan i intenzivan susret afričkih, azijskih i latinoameričkih kultura, a pitanja njegove uloge u stvaranju alternativnih modela interkulture, transkontinentalne razmjene, koja uključuje i druge, srodne emancipacijske inicijative, važna su tema aktualnih istraživanja obilježja i posljedica procesa dekolonizacije. U ovom izlaganju prikazat ćemo polazne pretpostavke i opisati metodologiju istraživanja te teme u okviru projekta *GLOBE_Exchange* te prikazati rezultate njezine primjene služeći se, uz jugoslavenski, primjerima kulturne razmjene između Afrike i Latinske Amerike. ●

dr. sc. Sanja Horvatinčić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Jugoslavenski spomenici u kontekstu kulturne razmjene Pokreta nesvrstanih

► U izlaganju ću izložiti poticaje međunarodnog izlaganja jugoslavenskih spomenika Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji u kontekstu politike nesvrstavanja te modele narudžbe i izgradnje spomenika antikolonijalnim ratovima u zemljama Globalnog Juga. Prenoseći istodobno jasnu ideološku i kulturno-političku poruku, izgradnja i međunarodne izložbe spomenika već se 1960-ih godina pojavljuju kao učinkovito kulturno-diplomatsko sredstvo. Primjeri kojima ćemo se pozabaviti ujedno nude podlogu analize suvremenoga globalnog interesa za dio jugoslavenske spomeničke produkcije, kao i poticaj kritičkom sagledavanju sudbine ove baštine u zemljama koje su – kao i bivša Jugoslavija – od 1990-ih do danas prošle kroz radikalne društveno-političke transformacije. ●

Martina Bobinac

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Studija slučaja: naselje Retkovec kao primjer hitnog planiranja u drugoj polovici 20. stoljeća

► Druga polovica 20. stoljeća razdoblje je procvata humanističkog pristupa urbanom planiranju, a obnova nakon potresa u Skopju 1963. ogledni je primjer cjelovite i promišljene urbane obnove nakon prirodne katastrofe. Sudjelovanje uglednih stručnjaka i međunarodnih organizacija u obnovi Skopja zasluga je jugoslavenske uloge u Pokretu nesvrstanih zemalja, koja mu je omogućila da postane grad međunarodne solidarnosti. Samo godinu kasnije, 25. listopada 1964., Zagreb je pogodila razorna poplava. Iduće, 1965. godine donesen je GUP u koji je uključena i izgradnja potpuno novog naselja – Retkovca, planiranog slijedom iskustva obnove Skopja. Prikaz izgradnje Retkovca, kao primjera na kojem se princip globalne solidarnosti prenosi u manje, lokalno „mjerilo” jugoslavenske multinacionalne zajednice, tema je ovoga izlaganja. ●

dr. sc. Tamara Bjažić Klarin

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Izložbe arhitekture socijalističke Jugoslavije u inozemstvu – Istok, Zapad i Pokret nesvrstanih

► Neposredno nakon Drugog svjetskog rata socijalistička Jugoslavija započinje bogatu kulturnu razmjenu s inozemstvom, koja uključuje izložbe arhitekture i urbanističkog planiranja Jugoslavije. Do 1948. i raskida s SSSR-om, domaćini takvih gostujućih izložaba uglavnom su zemlje istočnog bloka. Tijekom 1950-ih i početkom 1960-ih njihova je glavna destinacija Zapad, a organiziraju se uz pomoć Saveza arhitekata Jugoslavije te uz podršku Međunarodnog udruženju arhitekata (UIA). Nakon obnove odnosa s SSSR-om 1955. i osnivanja Pokreta nesvrstanih 1961., razmjenske izložbe arhitekture, uz ponovno gostovanje u socijalističkim zemljama, započinju i cirkulaciju Globalnim Jugom. U izlaganju će biti prikazana njihova kronologija u korelaciji s jugoslavenskom vanjskom i kulturnom politikom te s njezinim gospodarstvom, a fokusirana na ulogu hrvatskih arhitekata u organizaciji tih izložaba. ●

dr. sc. Vlatka Lemić

Sveučilište u Zagrebu, Ured za arhivsku građu

Arhivi i upravljanje istraživačkim podacima: primjer projekta *GLOBE_Exchange*

► U okviru znanstveno-istraživačkog projekata kao što je *GLOBE_Exchange* pregledavaju se, evidentiraju i obrađuju velike količine arhivskog i dokumentarnog gradiva, prikupljaju velike količine digitaliziranog materijala, stvaraju velike količine metapodataka te generiraju znanstveni rezultati, čija organizacija, povezivanje i iskoristivost traži suradnju informacijskih stručnjaka i predmetnih istraživača. U izlaganju će se predstaviti aktivnosti arhivskog suradnika u timu projekta *GLOBE_Exchange*, koje su uključivale izradu smjernica i uputa istraživačima za istraživanje i opis arhivskoga gradiva obrađenog i prikupljenog tijekom projektnih aktivnosti, sudjelovanje u dizajnu arhivskog modula i njegovu povezivanju s postojećim informacijskim sustavima te pripremu metapodatkovnog modela za razvoj digitalnih alata za vizualizaciju podataka. ●

Nikola Bojić

Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti

Model digitalnog alata za prostorno- vremenske mrežne prikaze u povijesnoumjetničkim istraživanjima

► Izlaganje će pružiti uvid u metodološke i teorijske aspekte prikazivanja odnosa vremena i prostora u domeni digitalne povijesti umjetnosti, s posebnim osvrtom na polazišta kritičke kartografije. Također, predstaviti će se mogući model mrežnog, nelinearnog prikaza vremena i prostora analiziran tijekom dosadašnjeg rada na projektu *GLOBE_Exchange*, razmatran kao moguća osnova za dinamički, digitalni prikaz rezultata istraživanja globalnih praksi kulturne razmjene. ●

Od realizama dvadesetih godina do sakralnog slikarstva: nekoliko aspekata povijesnoumjetničkog prinosa Ivanke Reberski

Voditelj: **dr. sc. Petar Prelog**

U godini okrugle obljetnice rođenja Ivanke Reberski, ovim panelom nastojat će se pružiti pogled na nekoliko aspekata njezina povijesnoumjetničkog prinosa. Pritom će se posebno istaknuti oni korpusi i umjetničke osobnosti kojima je posvetila najveću pozornost: od slikarskih realizama dvadesetih godina i monografskih obrada opusa nekoliko važnih slikarica, sve do obrade sakralnog slikarstva nekih od ključnih modernih hrvatskih slikara. Neće se zaobići ni njezino autorstvo mnogih retrospektivnih i problemskih izložaba održanih u najvažnijim nacionalnim izložbenim prostorima, kao ni zasluge za uspostavu specijaliziranih dokumentacijskih fondova u Institutu za povijest umjetnosti. Također, istaknut će se i njezino sudjelovanje te vođenje kontinuiranoga institutskog projekta *Umjetnička topografija Hrvatske*. „Objektivnost i pouzdanost povijesnoumjetničkog pisanja prenijela i na organizacijsko područje” – kako je prije dvadesetak godina zapisao Tonko Maroević – „te je program Instituta koncipirala s realizmom, a svoju ulogu obavljala s neospornim idealizmom.” U skladu s ovim zaključkom, može se ustvrditi da je Ivanka Reberski neosporno zadužila našu struku na više razina.

Sudionici: **Lada Bošnjak Velagić, Irena Kraševac, Ivana Mance Cipek, Petar Prelog, Irena Šimić**

Lada Bošnjak Velagić

Nacionalni muzej moderne umjetnosti, Zagreb

Izložbeni prinosi Ivanke Reberski

► Istraživački rad Ivanke Reberski u proteklih je pola stoljeća rezultirao nizom reprezentativnih izložbi i važnih kataloških tekstova koji su publici i struci pružili poticajan uvid u povijesne te suvremene tijekove i domete hrvatskog slikarstva 20. stoljeća. U pregledu više od dvadeset retrospektivnih i monografskih, ali i panoramskih i problemskih izložbenih projekata Ivanke Reberski, postavljenih u gotovo svim ključnim nacionalnim izložbenim prostorima – a koji su postavili visoke standarde pomna istraživanja i inspirativne interpretacije – ovom prigodom istaknut će se i predstaviti izložbe Otona Postružnika (Moderna galerija, 1976.), Anke Krizmanić (Umjetnički paviljon, 1986.), Ive Režeka (Umjetnički paviljon 1998.), Gabriela Jurkića (Galerija Klovićevi dvori, 2005.) i Ljube Babića (Moderna galerija 2010.). ●

dr. sc. Irena Kraševac

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Doprinos Ivanke Reberski poznavanju i valorizaciji hrvatske sakralne umjetnosti 20. stoljeća

► Uključenje sakralne umjetnosti 20. stoljeća u povijesnoumjetnička istraživanja koja su se provodila u Institutu za povijest umjetnosti jedna je od mnogih zasluga Ivanke Reberski. Upravo je ona dionice moderne sakralne umjetnosti uvrstila u izložbene programe i projekte umjetničke topografije. Prvi sintezni tekst posvećen toj temi, „Moderno slikarstvo i kiparstvo u sakralnoj funkciji”, objavila je 1994. godine u katalogu izložbe *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije*. U okviru rada na umjetničkoj topografiji Ludbrega i ludbreške Podravine istražila je dionicu sakralnog slikarstva 20. stoljeća, a bavila se i likovnom baštinom 20. stoljeća u franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda. U opusima pojedinih hrvatskih umjetnika 20. stoljeća izdvojila je i valorizirala dionice sakralne umjetnosti, pri čemu će se ovom prigodom prezentirati obrade djela Krste Hegedušića, Zlatka Šulentića, Brune Bulića, Antuna Augustinčića i Zlatka Kauzlarića Atača. ●

dr. sc. Ivana Mance Cipek

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Monografske obrade slikarica Ivanke Reberski

► „Neće biti sasvim slučajno što je znatan dio svojih radnih napora Ivanka Reberski uložila u interpretiranje slikarica”, napisao je Tonko Maroević osvrćući se prigodno na rad svoje kolegice. Pritom je ustvrdio da posrijedi vjerojatno nije svjesna feministička orijentacija, ali da je svakako riječ o „impetusu osvjetljavanja onih slučajeva prema kojima se dotad ukazivala nedovoljna javna pažnja”. Doista, bibliografija Ivanke Reberski uključuje četiri monografske obrade slikarica, od kojih se većinom bavila i više no jednom prilikom, priredivši im i retrospektivne izložbe; to su monografije Anke Krizmanić, Mile Kumbatović, Vesne Sokolić i Tonke Petrić. Premda pripadaju trima različitim umjetničkim generacijama, iza sve četiri umjetnice stoje serozni i kontinuirani opusi, koji svjedoče o protežnosti umjetničkog modernizma. U izlaganju će, dakle, biti ukratko predstavljen doprinos Ivanke Reberski interpretaciji i historizaciji ovih umjetnica, a uzgred i propitana teza o manjkavoj recepciji njihova stvaralaštva, odnosno razlozima zbog kojih je takav dojam i danas na snazi. ●

dr. sc. Petar Prelog

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Slikarstvo Kamila Ružičke: mogućnosti tumačenja

► Može se zaključiti da je recepcija stvaralaštva Kamila Ružičke bila i ostala parcijalna, iako je dvadesetih i tridesetih godina sudjelovao u ključnim oblikovnim i poetičkim usmjerenjima hrvatskog slikarstva. Temelje tumačenja njegova djela pružila je Ivanka Reberski u vrijednoj studiji objavljenoj 1985. u časopisu *Život umjetnosti*, a kontekstualizaciju je ostvarila 1997. u problemskom sagledavanju realističkih tendencija u hrvatskom slikarstvu dvadesetih godina. Polazeći od prinosa Ivanke Reberski, u ovom će se izlaganju propitati mogućnosti novih tumačenja njegova nevelika slikarskog opusa – od uspješnog usvajanja postkubističke manire do sklonosti oblikovnom infantilizmu kojim je pridonio *zemljaškoj* poetici. U tom će se smislu iznova upozoriti na istaknuto mjesto njegova djela unutar korpusa realističkih tendencija u hrvatskom međuratnom slikarstvu. ●

Irena Šimić

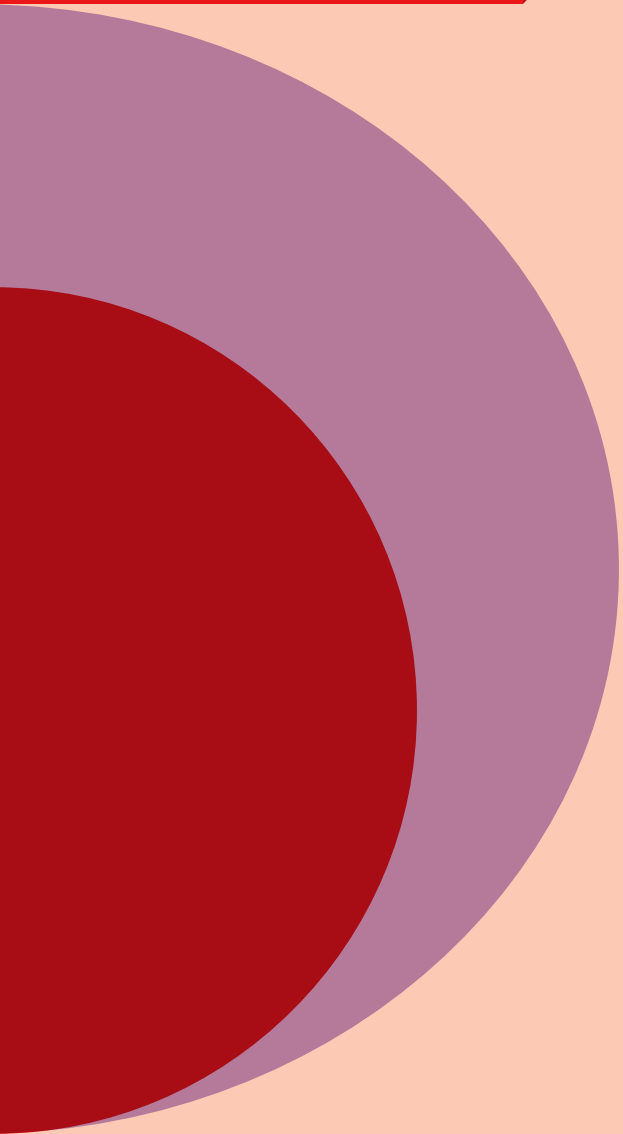
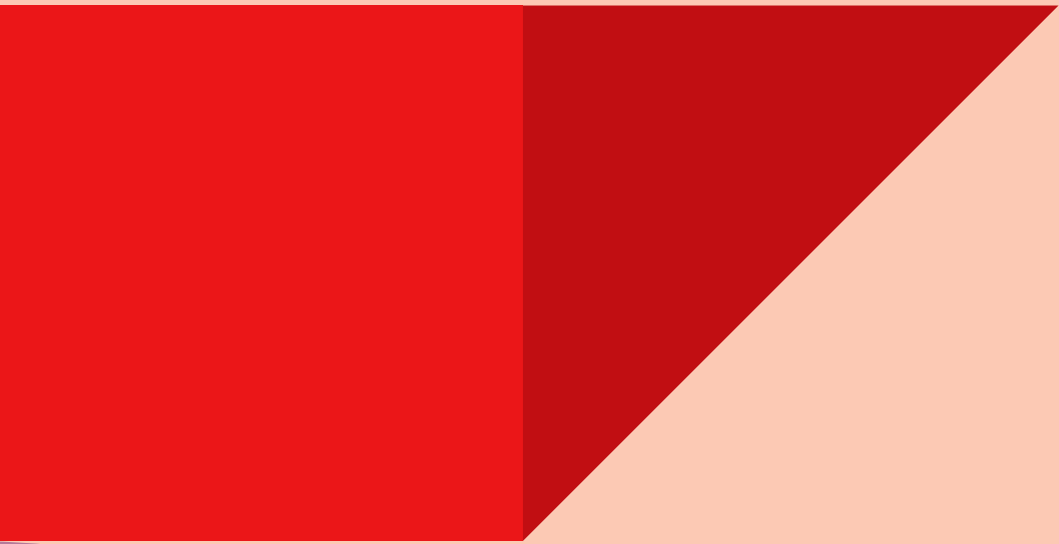
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Fundamenti povijesti umjetnosti

► Projekt *Fundamentalna dokumentacija za povijest umjetnosti* pokrenut je u Institutu za povijest umjetnosti krajem 1960-ih godina s namjerom osnivanja nacionalnoga dokumentacijskog centra za povijest umjetnosti. Pod vodstvom Ivanke Reberski i suradnika, rezultirao je osnivanjem referentne biblioteke i uspostavom specijaliziranih dokumentacijskih fondova (fototeka, planoteka, hemeroteka, arhivske zbirke i dr.). Uspostava ovih korpusa predstavljala je izgradnju stabilne infrastrukture za provedbu znanstveno-istraživačkog rada ustanove.

Na inicijativu Milana Preloga početkom 1980-ih godina pokrenut je pak višegodišnji rad na *Umjetničkoj topografiji Hrvatske*. Interdisciplinarni znanstveni projekt, koji se s određenim zastojsima provodi do danas, uspostavljen je s namjerom znanstvenog dokumentiranja i valorizacije umjetničke produkcije određene regije.

Ove projekte, koje je vodila Ivanka Reberski, potrebno je iznova apostrofirati kao fundamente razvoja suvremene povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, a podložni su reviziji u vidu aktualnih paradigmi otvorene znanosti i znanosti u oblaku, baziranih prvenstveno pod okriljem propulzivnoga znanstvenog polja digitalne humanistike. ●

5. kongres hrvatskih povjesničara umjetnosti
10. – 12. studenoga 2022.
Galerija Klovićevi dvori, Zagreb

RASPORED I KNJIGA SAŽETAKA

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Galerija
Klovićevi dvori

101

IZDAVAČ

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
www.ipu.hr

ZA IZDAVAČA

Katarina Horvat-Levaj

UREDнице

Sanja Sekelj

Ana Plosnić Škarić

LEKTURA

Dunja Aleraj Lončarić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Mario Aničić

Zagreb, studeni 2022.

ISBN 978-953-373-013-4

**KONGRES
HRVATSKIH
POVJESNIČARA
UMJETNOSTI**